

Народна библиотека

СР Србије

KP.VII35

KP 2686/21

АТЛАС

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

и

СРПСКИХ ЗЕМАЉА

ПО ПОЛИТИЧКОЈ ПОДЕЛИ

ПО ПРОГРАМУ

НАЈКРАЋИ ПОДСЕТНИК

ЗА УЧЕНИКЕ IV РАЗРЕДА ОСНОВНИХ ШКОЛА

од

П. К. ШРЕПЛОВИЋА

Ову је књигу одобрило Министарство Просвете Пр. Бр. 14.718

ИЗДАЊЕ КЊИЖАРЕ В. ВАЛОЖИЋА

Цена 0.70 дин.

АТЛАС

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

И

СРПСКИХ ЗЕМАЉА

ПО ПОЛИТИЧКОЈ ПОДЕЛИ

ПО ПРОГРАМУ

НАЈКРАЋИ ПОДСЕТНИК

ЗА УЧЕНИКЕ IV РАЗРЕДА ОСНОВНИХ ШКОЛА

ОД

И. К. ЦРЕПЛОВИЋА

Ову је књигу одобрило Министарство Просвете Пр. Бр. 14.718.

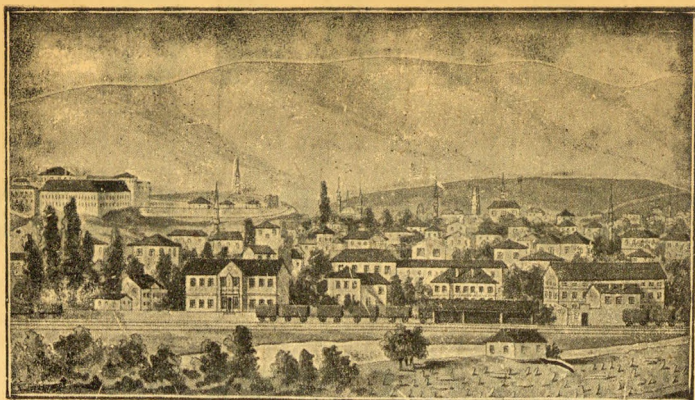
ИЗДАЊЕ КЊИЖАРЕ В. ВАЛОЖИЋА

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА КОД »ПРОСВЕТЕ« С. ХОРОВИЦА

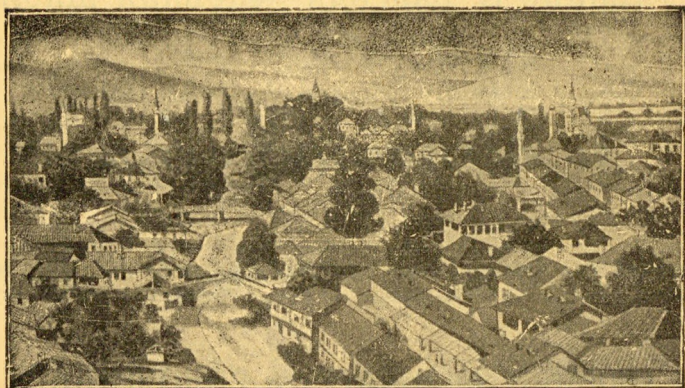
Цена 0.70 дина.

кр. VII 35

С к о п л њ е

Скопље је главна варош у Ст. Србији, лежи у лепој равници на левој обали реке Вардара. То је била престоница српског цара Душана Силног. У Скопљу живи Србин Митрополит православне цркве.

П р и з р е н

Призрен је велика варош у Старој Србији, лежи у долини речице Бистрице. И ова је варош из доба старе српске државе и била је престоница српских краљева. У Призрену живи Србин Митрополит православне цркве.

При изради овог Атласа служио сам се радовима наших књижевника пок. В. Карића, г. г. М. Милићевића, Драгашевића, Др. Јов. Цвијића и др. писаца.

П. К. Шрепловић.

Краљевина Србија

НАША ОТАЏБИНА

Границе, облик и величина.

Србија лежи на јужном крају Европе, на једном полуострву које се зове *Балканско Полуострво*. Она је опкољена са свију страна другим српским земљама, које су под туђинском управом. Све те српске земље у старо време били су саставни делови велике српске царевине. Као што се зна граница сваком селу или вароши, тако и Србија има своје границе. Са *северне* стране Краљевине Србије теку две велике реке: *Сава* и *Дунав*. Оне чине северну границу. Преко Саве и Дунава налазе се земље аустријске царевине, у којима живе Срби. Са *западне* стране граничи се Србија реком Дрином. Преко Дрине је земља *Босна* у којој живе Срби. Са *источне* стране граничи се *Дунавом*, *Тимоком* и кнежевином *Бугарском*. На јужној страни Србије нема река, ту граница иде преко брда и планина. Преко те границе је Стара Србија, којом влада турски цар. У Старој Србији живе Срби.

Краљевина Србија на северу је шира, а што се спушта ниже југу све је ужа, тако да код вароши Врање изгледа као шиљак. Србија је облика *троугластог*.

Свака дужина мери се метром, земљиште се мери квадратним метром. Квадратни метар мера је за површину и има четири стране (квадрат), свака страна по један метар. У квадратном километру има свака страна по хиљаду метара. Квадратни километар бележи се краће „□ к. м.“ Цела Краљевина Србија велика је: 48.423 □ к. м.

Планине.

Србија се више рачуна у брдовите земље. Најбрдовитија је на југоисточној страни. То се види по рекама које већином теку од југа на север. Највећа је река у Србији *Морава*. Она својим током дели Србију на: *Источну*, *Јужну* и *Западну* Србију. И планине у Србији могу се према овоме поделити у три групе.

Планине у Источној Србији. Источна је Србија најбрдовитија. Најглавније су планине: *Стара Планина*, *Сува Планина*, *Крушевица*, *Власина*, *Масурица*, *Тресibaба*, *Озрен*, *Ртањ*, *Подгорачке Планине*, *Бељаница*, *Главчина*, *Црни Врх*, *Сто. Хомоље*, *Велики Крш*, *Бабино Машило*, *Голе Планине*, *Лесковик*, *Дели Јован* и *Мироч*. Осим ових планина, у Источној Србији има још много мањих огранака планинских. Све ове планине стоје међу собом у вези. Од свих ових планина, највећа је *Стара Планина*, која се налази на граници Србије и Бугарске. На Старој Планини највиши је вис *Миџор* (2240 метара). Стара Планина највећа је планина у целој Краљевини Србији. У планинама Источне Србије има највише пећина. Чувене су пећине: *Преконошка* у Гуљанским планинама, *Леденица* на Тупижници, *Дубочка* у Голим планинама и *Лазарева* пећина испод Подгорачких планина.

Вододелнице или **вододеље**, зову се они планински ланци, који дају (деле) воду појединим рекама. У Источној Србији чине вододелницу ове планине:

Велики Крш и *Бабино Машило* деле воду Пеку и Поречкој реци. *Хомољске* планине чине вододелницу Млави и Пеку. *Бељаница* и *Главчина*, шаљу своје воде: Млави, Ресави и Великој Морави. *Подгорачке* планине, *Ртањ* и *Озрен* чине вододелницу Великој Морави и Тимоку. *Стара Планина* и *Сува Планина* чини вододелницу реци Нишави. *Крушевица*, *Власина* и *Масурица* шаљу своје воде Биначкој Морави.

Планине у Јужној Србији. Предео који се налази између *Голијске* и *Биначке* Мораве, зове се Јужна Србија. Највеће су планине у Јужној Србији: *Копаоник* и *Голија*. Од Голије на север пружају се планине: *Радочело*, *Чемерно*, *Баково*, *Троглав*, *Јелица* и *Овчар*. Од Копаоника пружају се планински венци на све стране. Главне су планине: *Жељин*, *Јастребац*, *Соколовица*, *Петрова Гора*, *Веља Глава*, *Миовачка* планина, *Крстиловица* и *Плачевица*. Од свих ових планина највећа је *Копаоник* и на њему Суво Рудиште, са висом *Миланов Врх* (2140 м.). Копаоник је после Старе Планине највећа планина у Србији. Све су ове планине које више које мање обрасле лепом гором.

Планине: *Чемерно*, *Троглав* и *Јелица* шаљу своје воде Голијској Морави и Ибру. Планина *Јастребац* чини вододелницу реци Топлици и Расини. *Копаоник* шаље своје воде Ибру и Топлици. *Петрова Гора*, *Веља Глава* и *Миовачка Планина* шаљу своје воде Биначкој Морави.

Планине у Западној Србији. Западна Србија није тако брдовита. Северни део Западне Србије готово је сав раван. На граници Србије налази се планина *Јавор*. Од Јавора иде један планински ланац на север. Ту су планине: *Мучањ*, *Муртеница*, *Чигота*, *Златибор*, *Звијезда*, *Тара* и *Јелова Гора*. Од *Повлена* иде један венац преко *Маљена* и *Сувобора*, а други преко: *Јабланика*, *Медведника*, *Влашића*, *Цера* и *Видојевице*. Уза саму Дрину налазе се планине: *Јагодња* и *Гучево*. Источно од Сувобора простире се планина *Рудник*. На Руднику је највећи вис *Штурац*. Од Рудника иде једна грана преко *Венчаца*, *Букуље*, *Космаја* и *Авале*, а друга се пружа на југ и ту је *Котленик*. Југо-источно од Рудника је *Црни Врх*, а одатле на југу су *Гледићске Планине* (Кременац, Тиква, Самар и Татарна). Источно од Гледићских планина су: *Благотин* и *Јухор*.

У Западној Србији чине вододелницу ове планине: *Јавор* и *Голија*, шаљу своје воде Моравици и Увцу. *Шарган*, *Златибор*, *Тара* и *Јелова Гора* шаљу своје воде Голијској Морави и Дрини. *Повлен*, *Јабланик* и *Медведник* чине вододелницу Дрини и Колубари, *Влашић*, *Цер* и *Видојевица*, шаљу своје воде Јадру и Сави. *Рудник*, *Црни Врх* и *Гледићске Планине*, чине вододелницу Великој и Голијској Морави.

Планине у Србији већином су обрасле лепом гором. Највише горе има у Јужној и Западној Србији, а најмање у планинама Источне Србије.

Реке и равнице

У Србији има много река. Њих смо изучавали код појединих сливова. Сад ћемо укратко да поменемо поједине реке и њихове притоке. Највеће су реке оне што иду поред границе, а то су: *Сава*, *Дунав* и *Тимок*. Пловне су реке само Сава и Дунав а донекле и Дрина. Највећа река у Србији то је *Морава*. Морава тече кроз Србију и својим током дели је на три дела. Морава је некад била пловна река. Она има два крака. Један се зове *Биначка Морава* и извире у Старој Србији, а други се зове *Голијска Морава*, а извире у Србији из планине Голије. И Голијска и Биначка Морава састају се код града Сталаћа, одакле чине *Велику Мораву* која утиче у Дунав.

У Дунав утичу: *Сава*, *Морава*, *Млава*, *Пек* и *Тимок*, а у Саву утичу: *Дрина*, *Јерез*, *Колубара* и *Топчидерска река*. Остале реке које теку у Србији већином утичу у Мораву.

У Биначку Мораву утичу с леве стране: *Ветерница*, *Пуста Река* и *Топлица*, а с десне стране: *Врла*, *Власина*, *Нишава* и *Моравица*.

У Голијску Мораву с леве стране утичу: *Рзав*, *Ћетиња*, *Чемерница* и *Гружа*, а с десне: *Ибар* и *Расина*.

Кад се Биначка и Голијска Морава код Сталаћа састану, чине Велику Мораву. У њу утичу многе веће и мање реке. Највеће су притоке с леве стране : *Каленићска река, Лугомир, Белица, Лепеница и Јасеница*, а с десне стране утичу : *Црница, Рава-ница и Ресав*.

Осим текућих вода, у Србији има много и лековитих вода, где долазе болесни људи да се лече. Чувене су бање : Врањска, Јошаничка, Врњачка, Нишка, Рибарска, Брестовачка, Соко Бања, Смордан Бања, Буковичка и Овчарска. Таквих лековитих вода у Србији има на много места.

И ако је Србија брдовита земља, у њој има и лепих равница које се налазе поред река. Највеће су равнице : Мачва, Посавље, Поморавље, Стиг, Гружа, Добрич и Кучајна. Остале су равнице мање. На брежуљцима и висоравнима има такође равница на којима успевају усеви као и у равницама поред река.

Клима и природни производи

Клима је у Србији умерена. То значи, да лети нису тако велике врућине а зими нису велике хладноће. Зими дувају северо-западни и североисточни ветрови који доносе снег. Југо-западни ветрови обично доносе кишу. Најлепше доба године у Србији то је јесен.

У Србији се за климу може рећи да је веома погодна за успевање разноврсног биља.

У Србији највише успева пшеница и кукуруз. Кукуруз, пшеница и јечам сеју се готово по свој Србији. Осим кукуруза и пшенице, у Србији се сеју и друге биљке, које служе за храну, а нарочито се много сеје : пасуљ, купус, кромпир, лук и друго. Поред Биначке Мораве, многи сеју конопљу. На многим местима успева добро и дуван. У старо доба, док је било много више шума но што данас има, било је много више и дивљих животиња. Од крупнијих зверова има доста вукова који у неким планинским крајевима чине стоци велику штету. Медведа највише има у источној Србији. Јазаваца и лисица има по свој Србији. Дивљих свиња има у Копаонику, Мирочу и Старој Планини. Осим ових дивљачи има још много и других дивљачи. Србија је доста богата и тицама. По рекама има много риба, а најобичније су : шаран, сом, гргеч, штука, смуђ и т. д. У Србији има све врсте стоке. Говеда и овце гаје се на много места, а нарочито се много гаје свиње, које се извозе у стране земље.

У старо доба у Србији је било много рудника. Најчувенији рудници били су на Копаонику и Руднику, где се и данас налазе многи остаци од великих рударских вароши. Најјаче се распростира оловно-сребрна руда. Данас су важни рудници : Крупан, где се вади олово ; Рудник где се вади гвожђе ; Кучајна и Мајданпек одакле се вади : олово, гвожђе и бакар. Околу планине

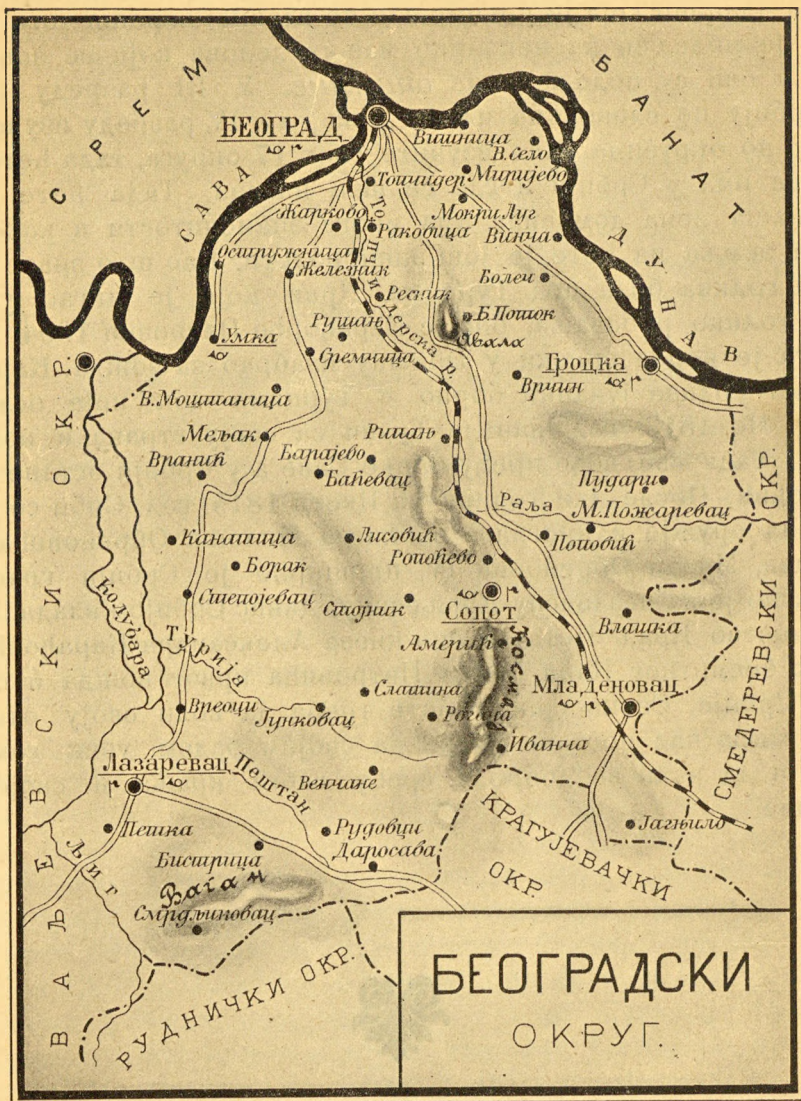
Дели Јован скоро су почели вадити и злато. Осим ових мајдана, данас се на много места вади камени угаљ. Чувени су мајдани каменог угља: Добра, Костолац, Сење, Јелашница и Вршка Чука.

Подела Србије на округе. Да би се Србијом могло лакше управљати, подељена је на 17 округа. Сваки округ има своје име које му је дато по реци што тече поред њега или кроз њега, или по планини која је у њему или по главној вароши тога округа. Округ је подељен на неколико мањих делова који се зову *срезови*, а ови су подељени на *општине*. У III разреду изучили сте Србију по сликовима њених река, а у IV разреду изучаћете Србију по окрузима. Кад изучите свих 17 округа, тада ћете знати шта све има у Србији и где се шта налази. Тада ћете видети како наша лепа домовина има многе знаменитости и како је то красна земља па ћете је још више волети. Као што знате Србија је 500 година била под Турцима. Први који је дигао устанак, после толико робовања, био је Карађорђе Петровић 1804. године, када га је народ српски у Орашцу изабрао за вожда. Карађорђе се девет година јуначки борио с Турцима док није ослободио Србију. Но 1813. год. навале Турци са свију страна и поново је заузму. Тада све вође пређу преко Саве а у Србији остане Милош Обреновић. После две године на Цвети 1815 год. Срби се понова дигну на оружје и прогласе за кнеза Милоша Обреновића. Унук Милошев, Милан Обреновић IV проширио је Србији границе и прогласио је за независну Краљевину. Данас Србијом влада Његово Величанство Краљ Петар I. син кнеза Александра Карађорђевића, а унук бесмртног Кара Ђорђа Петровића првог вожда и ослободиоца Србије. Свако српско дете треба да воли своју отаџбину, да се стара кад постане човек да својим радом увек само њој служи и да ради за добро и срећу свога краља и своје миле отаџбине.

I. БЕОГРАДСКИ ОКРУГ

Границе. Београдски округ граничи се са севера реком *Савом* и *Дунавом*; с истока *смедеревским*, с југа *крагујевачким* и *рудничким* и са запада *ваљевским* округом. Река *Љига* и *Колубара* чине границу између београдског и ваљевског округа.

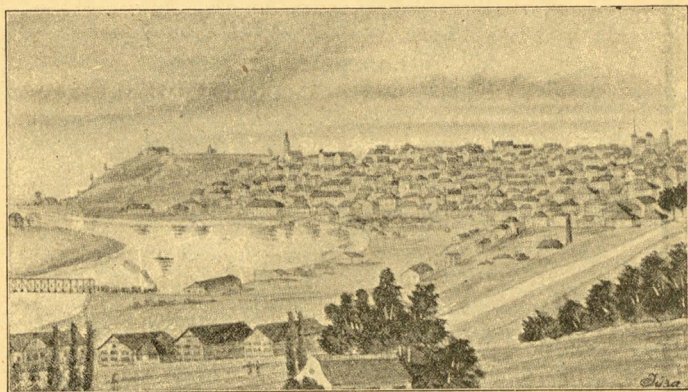

Планине. У овом округу нема великих планина. Највеће су планине : *космај*, *Авала* и *Ваган*. Огранци ових планина гранају се по целом овом округу. На Авали налазе се развалине старог града. У овом округу око Авале и Космаја има руднога блага.

Реке. Поред београдског округа теку : *Сава*, *Дунав*, *Колубара* и *Љига*, а кроз округ теку : *Пештан*, *Топчидерска река* и *Раља*. Од свих ових река, само су Сава и Дунав пловне,

Равнице. Равница у овом округу има поред Саве и Колубаре. Сем ових равница, земљиште у овом округу на многим местима окићено је брдашцима, која се више или мање могу бројати у равнице, на којима добро успева пшеница и кукуруз. Народ у овом округу занима се највише земљорадњом. Поред земљорадње гаји се и стока а нарочито око Колубаре.

Места. Највећа је варош (град) у Србији *Београд* са својим градом, који лежи поред утока Саве у Дунав. У Београду станује *Краљ, Митрополит и Влада*, па зато се и каже да је Београд престоница. Ту су највеће школе и највеће власти у земљи. Београд има своју засебну управу и ради лакшег управљања, подељен је на шест квартова. Око Београда били су многи бојеви, између Срба и Турака. Срби су отели од Турака Београд 1807. год. У Београду највећа је *Саборна Црква* у којој су сахрањени : Милош и син му Михаило Обреновић. Београд је највећа трговачка

Град Београд, престоница Краљевине Србије.

варош, има доста повчаних завода и фабрика. Ту су највеће школе, разна научна друштва и многи споменици наших знатних људи. Најлепши је споменик подигнут кнезу Михаилу.

У Београду седи и начелник за округ београдски. Из Београда се може путовати лађом, железницом и колима.

Варошице су у београдском округу : *Гроцка, Лазаревац, Младеновац* и *Сопот*.

Знатна места. Близу Београда налази се место *Топчидер*. У овом округу има много места у којима су се родили славни српски јунаци. Тако у селу *Белом Потоку*, родили су се браћа : Марко, Танаско и Васа Чарапић. Васа Чарапић погинуо је при освајању Београда.

У селу *Рогачи* испод Космаја, родио се Јанко Катић војвода и јунак из првог устанка. Кад су 1806. навалили Турци да угуше устанак, Карађорђе је одредио Јанка с војском да одбије Турке који су долазили из Шапца. У селу Крњићу, Јанко потуче Турке и ту погине.

2. СМЕДЕРЕВСКИ ОКРУГ

Границе. Смедеревски округ граничи се са севера *Дунавом*, с истока *Моравом*; с југа *крагујевачким* округом и са запада *београдским* округом. Овај округ по величини спада међу најмање округе у Србији.

Планине. У смедеревском округу нема планина нити каквог већег брда. На југу где се сучељава са крагујевачким округом и на западу уз округ београдски, има нешто мало брежуљака, иначе је цео округ раван.

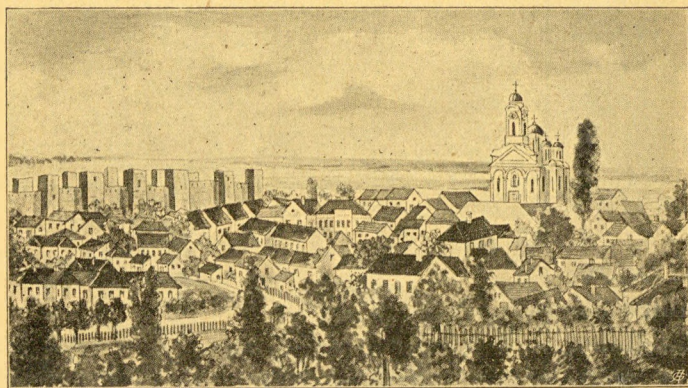
Реке. Поред округа теку: *Дунав* и *Морава*. У самом округу има пуно речица, али ни једна већа река нема своје врело у самом округу. — Веће реке које кроз округ протичу јесу: *Јасеница*, извире на Руднику, тече кроз смедеревски округ и код Великог Орашја утиче у Мораву. *Језава*, Моравина растока, одваја се од Мораве код села Трнавe, тече преко равног поља *Годомина*,

на испод смодеревског града улива се у Дунав. У овом округу близу Паланке, налази се лековита *Кисела Вода*.

Равнице. Смедеревски округ готово сав се може назвати равницом. Равница око реке Мораве зове се »*Морава*«, која се на северу растеже у дивно, веома родно поље »Годомин«, које се пружа од ушћа Мораве до града Смедерева. У овом округу народ се највише бави земљорадњом. И у стоци је овај округ богат, а понајвише има оваца и свиња. Око Смедерева роди добро грожђе.

Места. Највећа је варош *Смедерево*, које лежи на Дунаву. У Смедереву има град што га је сазидао Деспот Ђурађ Бранковић. Ту седи окружни начелник који управља округом преко среских начелника. У Смедереву има првостепени суд, нижа гимназија и основне школе. Одатле иду путеви на све стране, а најглавнији је жељезнички који иде од Вел. Плана, а стоји у вези са главном пругом која долази из Београда. Смедерево је веома жива трговачка варош. Око Смедерева роди врло много и лепо грожђе.

Варошице су: *Паланка*, *Сараорци* и *Колари*.

Град *Смедерево* (окружна варош)

Знатна места. Знатна су места у овом округу: село *Глибовац*, где се родно *Станоје Главаш*. Још пре првог устанка, Станоје се био одметнуо у хајдуке и таманио Турке. За време устанка је помагао Кара-Ђорђу. По несретне 1813. г. кад су Турци угушили устанак, дође Станоје на неку свадбу у село Баничину где га Турци нападну и убију.

Село *Азања*, знатно је по томе, што су се ту родили: *Ђуша* и *Вујица Вуличевић*. Вујица је постао војвода, пошто је погинуо његов брат Ђуша. За све време ратовања, Вујица је био врло добар војвода. Када је Кара-Ђорђе 1817. год. прешао кришом у Србију, Вујица, по наредби, ноћу између 12. и 13. јула у лугу села *Радовања*, убије на спавању Кара-Ђорђа, а главу његову испрати пани у Београд. Тело Карађорђево је у Тополи.

3. ВАЉЕВСКИ ОКРУГ

Границе. Ваљевски округ са севера граничи се *Савом*; с истока *Колубаром* и *Љигом*; с југа *рудничким* и *ужичким*, а са запада *подринским* округом.

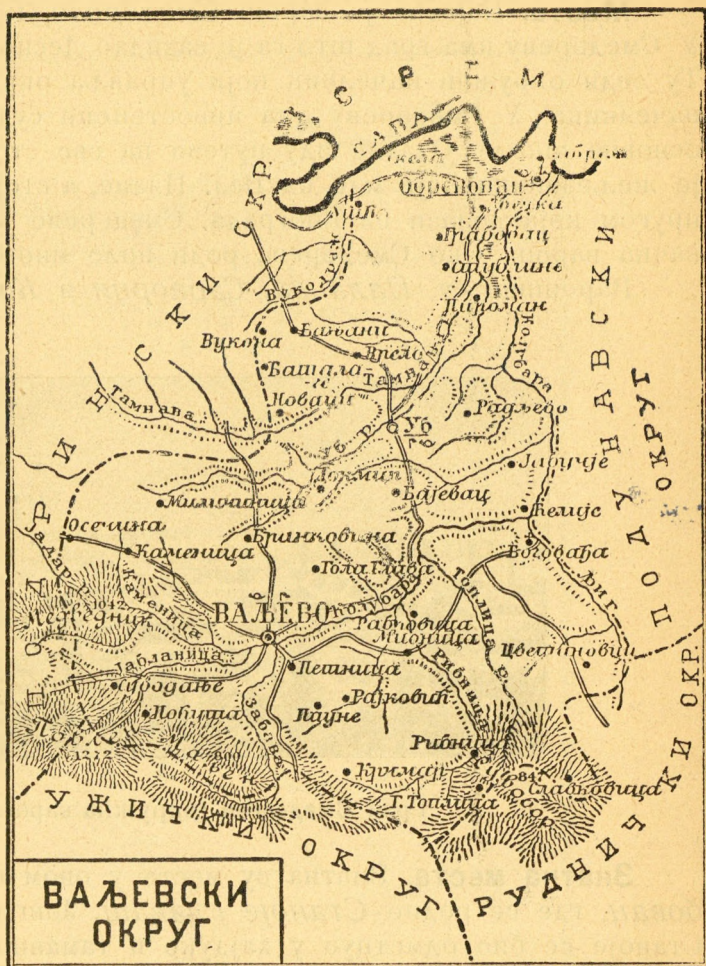
Планине. Планине су на граници овог округа: *Сувобор*, *Маљен*, *Повлен*, *Јабланик* и *Медведник*. Од свих ових планина највиши је *Повлен*.

Планине су ове већином обрасле гором: боровом, буковом, растовом и др. Цео овај планински ланац зове се *Подгорина*. У ваљевском округу има знатних и обилних руда: бакра гвожђа и олова.

Реке. Поред округа тече *Сава*, *Љиг* и *Колубара*. Кроз округ тече *Колубара* која је у округу највећа и има два крака: *Јабланица* и *Обница*. Јабланица извире из Јабланика, а Обница из Медведника па се више Ваљева састају и чине реку *Колубару*, која тече кроз Ваљево и утиче у *Саву*. У *Колубару* утиче с

десне стране *Љиг*, који долази из рудничког округа. Река *Тамнава* извире из планине *Влашића* у подринском округу и утиче у *Саву*. У Тамнаву утиче с десне стране речица *Уб*. Осим ових текућих вода у ваљевском округу у срезу посавском, има великих бара које су нездраве и покривају многу земљу.

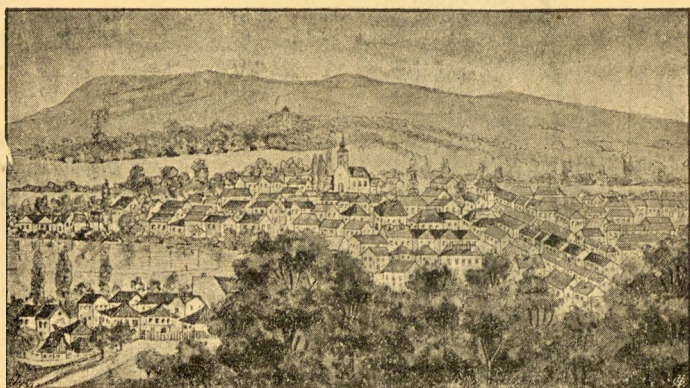
Равнице. У овом су округу највеће равнице дуж: *Саве*, *Колубаре*, *Тамнаве* и *Уба*. Све су те равнице врло плодне, стога су и становници тамошњи свакад убрајани у најимућније домаћине у Србији.

Места Окружна је варош у овом округу *Ваљево*, на обема обалама реке *Колубаре*. Ту седи окружни начелник који управља округом. Овај је округ подељен на четири среза. У Ваљеву има гимназија, мушка и женска основна школа и првостепени суд. Ту су Турци пре првог устанка погубили Илију Бирчанина и Алексеу Ненадовића. Из Ваљева воде путеви на све стране, и железница.

Вароши су у овом округу : *Обреновац* и *Уб*.

Знатна места. Знатна су места : село *Бранковина*, два часа од Ваљева на север идући, где су рођени браћа : Алекса и Јаков Ненадовић, који су радили на ослобођењу Србије. Ту је рођен и син Алексин Прота *Матеја Ненадовић*, чувени војвода за време нашег устанка.

Град Ваљево (окружна варош)

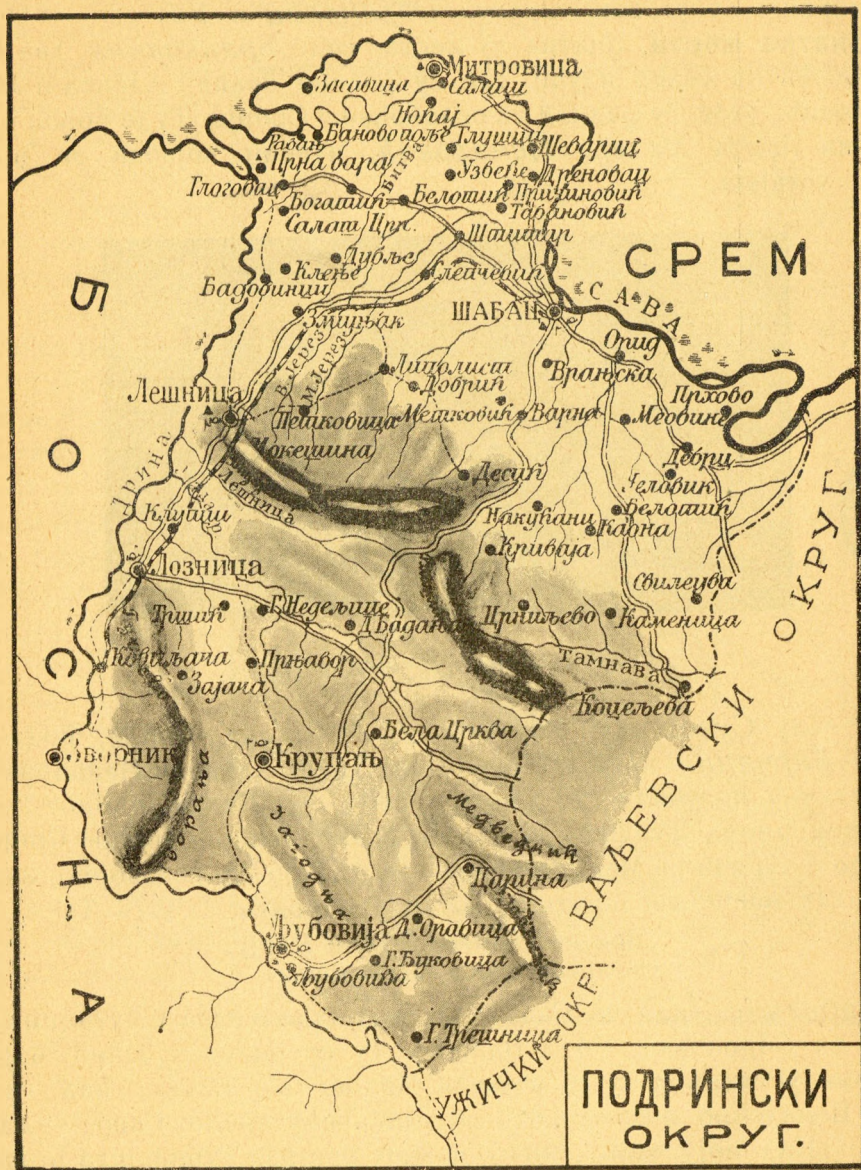
У селу *Суводању*, баш под самим *Медведником*, родио се *Илија Бирчанин* кога су Турци заједно с Алексом Ненадовићем пре устанка погубили (23 јануара 1804 г.). Какав је био Илија Бирчанин према Турцима, а какав према својој браћи Србима, види се по речима Мехмед-аге Фочића, које је изговорио, кад је претио да исече све знатније људе у народу :

„Док погубим Бирчанин Илију,
Обркнеза испод Медведника“.

Забрежје, село на Сави, где стају лађе и излазе путници који путују за Обреновац, Уб и Ваљево. Ту су били страшни бојеви за време устанка и ту је војвода Милош Обреновић, кад га је Јаков Ненадовић позвао 1813. г., да пређу преко Саве, — одговорио : „Кад моју мајку, жену и децу разгазе Турци, шта је вајде и ја да живим. Доста је браће изгинуло војујући са мном, право је да погинем и ја кад другојачије нема живота“ Село *Осечина*, лежи 6 часова на запад од Ваљева, знатно по томе, што су се ту родили браћа *Недићи*, који су јуначки погинули уочи Цвети 1804. год. дочекавши код манастира *Чокешине* Турке, који су пошли од Љешнице ка Шапцу.

4. ПОДРИНСКИ ОКРУГ

Границе. Подрински округ граничи се са севера *Савом*; с истока *ваљевским*; с југа *ужичким* округом и *Дрином*; а са запада реком *Дрином*.

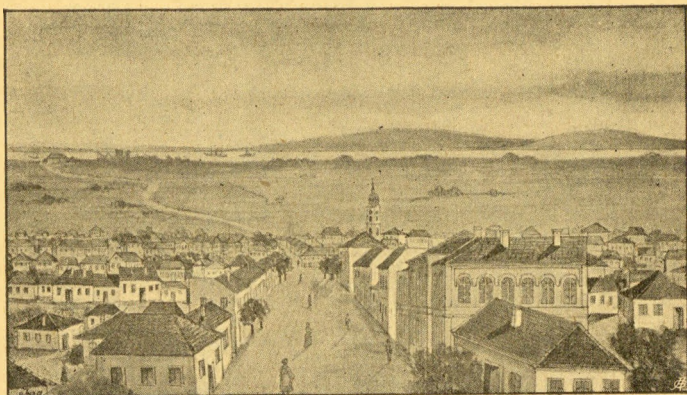

Планине. Највеће су планине у округу : *Видојевица*, *Цер*, *Влашић*, *Гучево*, *Борања* и *Јагодња*. А на граници су : *Медведник* и *Јабланик*. Планине су ове обрасле лепом шумом. Подрински је округ богат рудама. Олово се највише вади из планине *Јагодње* близу варошице *Крупања*.

Реке. Поред округа тече *Сава* и *Дунав*. А кроз округ теку: *Тамнава*, *Лешница*, *Јадар* и *Јерез*. Лешница и Јадар утичу у Дрину а Дрина и Јерез у Саву. У овом округу има минерална вода *Смрдан Бара* или *Ковиљача*, која се налази три четврти часа западно од варошице Лознице.

Равнице. У овом је округу чувена равница *Мачва*, која је највећа у свој Србији. Осим Мачве велике су равни поред *Саве* и *Дрине*. Око вароши Лознице раван се зове „*Лозничко Поље*“ а ту је и поље *Тичар*. На свима овим равницама роди врло добро пшеница и кукуруз, зато се Мачвани и рачунају у најбогатије људе у Србији.

Места. Окружна је варош *Шабац*. Близу обале савске налазе се развалине града шабачког, у коме су Турци били све до 1867. год. Око Шапца и његове околине било је више бојева између Срба и Турака од 1804. до 1815. год. Округ је подељен на 6 срезова. Шабац има гимназију, мушку и женску основну

Град *Шабац* (окружна варош)

школу и првостепени суд. У Шапцу седи епископ. Из Шапца се може путовати лађом и колима. После Шапца највећа је варош у округу *Лозница*, близу реке Дрине у којој је основна школа и првостепени суд. И око Лознице били су многи бојеви за време нашег првог и другог устанка.

Знатна места. Село *Свилеува*, где се родио поп Лука Лазаревић војвода. У селу *Врањској* родио се војвода *Милош Стојићевић Поцерац*, који се одликовао у боју на *Мишару*. Село *Тршић*, где се родио *Вук Стефановић-Караџић*, који је писао књиге и прибирао српске народне песме. *Клупци*, село близу Лознице, где се родио *Антоније Богићевић*, војвода подрински.

У овом округу били су многи бојеви између Срба и Турака, за време *првог* и *другог* устанка. Највећи је бој био на *Мишару*, где је Турке предводио *Кулин-Капетан*, а Србе *Карађорђе*. Исто тако били су велики бојеви између Срба и Турака на: *Равњу*, *Дубљу*, *Салашу Црнобарском*, *Тичару* и око манастира *Чокешине*.

5. УЖИЧКИ ОКРУГ

Границе. Ужички округ налази се између : подринског, ваљевског, рудничког, чачанског округа, Старе Србије и Босне.

Планине. Ужички је округ врло брдовит и најзнатније су планине: *Звјезда, Тара, Шарган, Златибор, Муртеница Градина* и *Јелова Гора*, а на граници су : *Маљен* и *Повлен*. Већина ових планина у ужичком округу обрасла је лепом гором. Највише има

горе : јелове, борове, смрчеве, букове, церове, растове и т. д. Због брдовитих предела у овом се округу највише гаји стока.

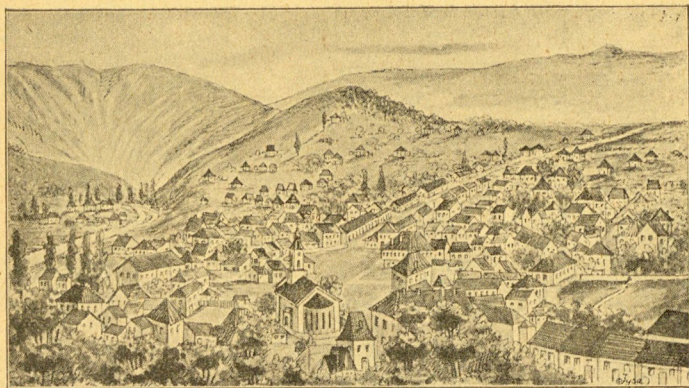
Реке. Поред округа теку реке : *Увац, Дрина* и *Моравица*. Моравица извире из планине Голије у чачанском округу и тако се зове све до *Ариља*, а одатле је зову Морава и код Сталаћа састаје се са Моравом, која долази из Старе Србије. Ова река Моравица — Морава, која извире из Голије, да би је разликовали од Мораве, која извире у Ст. Србији, зову *Западна Морава*. Кроз ужички

округ теку речице : *Велики Рзав, Дјетиња* и *Скрапеж*. Све ове реке утичу у Западну Мораву с леве стране.

Равнице. Овај је округ сиромашан равницама. Највећа је раван она око Пожеге и крај Западне Мораве. Има још и мањих равница поред осталих речица. С тога народ у овом округу највише се бави сточарством а мање земљорадњом.

Места. Окружна је варош *Ужице*, лежи на реци Дјетињи. Овај се округ дели на 7 срезова. У Ужицу седи окружни начелник. Ужице има гимназију, мушку и женску основну школу и првостепени суд. Око вароши Ужица, тукли су се Срби и Турци и ту је кнез Милош Обреновић допао рана од којих је једва преболео. Из Ужица воде путеви за подрински, ваљевски, руднички и чачански округ.

Варошице су : *Пожега, Ариље, Бајина Башта, Рогачица* и *Косјерић*. Око Бајине Баште успева чувени српски дуван, који се зове Бајиновац.

Град *Ужице* (окружна варош)

Знатна места. Село *Добриње*, има их три : *Горње, Средње* и *Доње*. У *Средњем Добрињу* родио се војвода *Милош Обреновић* кнез српски и два му млађа брата *Јован* и *Јеврем*.

Манастир *Рача* на речици Рачи, један час од Дрине, а толико и од Бајине Баште. Манастир је овај задужбина краља Драгутина. Ова је богомоља била кост у грлу силноме Турчину Фочићу Мехмед аги, који је онако бесно подвикивао :

„Док запалим Рачу у крај Дрине
И погубим Хаџи Мелентија !“

Хаџи-Мелентије Стефановић био је војвода соколски и живео је у Рачи.

Западно од Ужица, близу села Биоске, налазе се развалине старог манастира *Рујна*, у коме је била српска штампарија још пре 400 година.

6. ЧАЧАНСКИ ОКРУГ

Границе. Чачански округ граничи се са севера *Западном Моравом*, а преко Мораве су руднички и крагујевачки округ; са истока *крушевачким* и нешто мало *топличким* округом; са југа *Старом Србијом* и са запада *ужичким* округом.

Планине. У овом округу има доста планина. Највеће су планине *Столови*, а после долазе: *Ђаково*, *Троглав*, *Чемерно*,

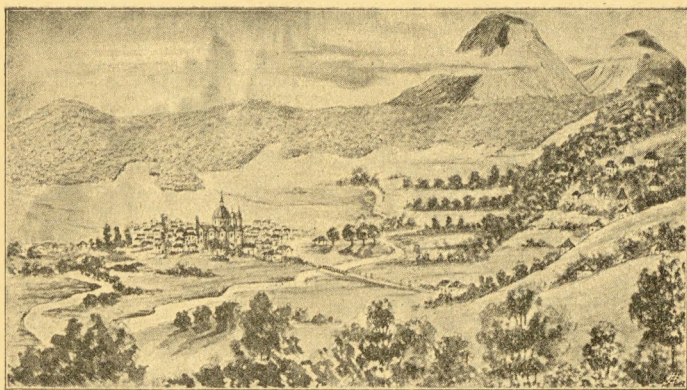
Јелица и Овчар. На граници налазе се: *Копаоник*, *Голија*, *Јавор* и *Мучањ*. Све су ове планине покривене лепом шумом. Овај је округ богат рудним благом и у старо доба било је ту много рудника. Сад се вади једино графит и бели мрамор.

Ђеке. Поред округа тече *Западна Морава*, која чини границу између: *ужичког*, *рудничког*, *крагујевачког* и *чачанског* округа.

Западна Морава извире у овом округу из планине *Голије* и зове се *Моравица*. У округу су знатне реке: *Ибар* и *Белица*, које утичу у Мораву. У *Ибар* утичу: *Рашка*, *Студеница* и *Јошаница*.

Равнице. Овај је округ сиромашан у равницама. Највеће су равнице поред Мораве и Ибра. Народ се у овом округу више бави сточарством него земљорадњом. Највише се гаји рогата стока која се извози ван земље. По равницама највише сеју жито и кукуруз.

Места. У овом округу окружна је варош *Чачак*, лежи на десној обали Мораве. Чачанска црква веома је стара и прича се да ју је сазидао жупан Стратимир, брат Немањин. Ова је црква два пута била турска џамија, а ово је сад трећи пут што стоји на њој крст Христов. У Чачку седи епископ за жичку епархију, ту седи окружни начелник, има мушку и женску основну школу и гимназију. Око Чачка били су бојеви за време нашег устанка.

Чачак (окружна варош)

После Чачка долази варош *Краљево* на реци *Ибру*. Ово је најлепша варош у Србији и има ратарску школу.

Варошице су: *Рашка* на ушћу реке Рашке у Ибар; *Гуча* на реци Белици и *Ивањица* на реци Моравици.

Чачански округ дели се на пет срезова. Овај округ има врло добрих друмова и путева. Нарочито је добар пут који води поред Мораве и онај који води из Краљева за Рашку.

Знатна места. У чачанском округу има доста старина. Најзнатније су старине манастир *Студеница* и *Жича*. Студеница је задужбина Стевана Немање, а по лепоти својој и по скупости мрамора од кога је сазидана, нема је равне до Дечана. У Студеници сахрањено је свето тело Стевана Немање, а у њивоту пред иконом налазе се мошти светог краља Стевана Првовенчаног Немањина сина. Манастир *Жича*, то је задужбина Стевана Првовенчаног и у њој се крунисало седам српских краљева, за то се и зове „Седмовратна Жича“.

7. РУДНИЧКИ ОКРУГ

Границе. Руднички округ граничи се са севера београдским округом ; са истока крагујевачким округом ; са југа Западном Моравом и са запада ужичким и ваљевским округом.

Планине. Руднички округ долази у брдовите округе. Највећа је планина у овом округу *Рудник*. На њему су највећи висови

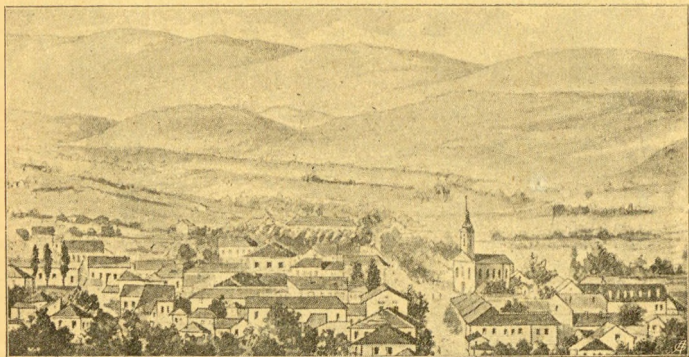

Велики и Мали Штурац. У Руднику се налази доста оловних и бакарних руда помешаних са сребром. Стари наши краљеви и цареви вадили су руде и ковали су разне ствари па и новац. На граници овог округа највеће су ове планине : *Котленик*, *Буковик*, *Суворор* и *Каблар*. Већина ових брда обрасла су лепом гором : буковом, храстовом, церовом и др.

Реке. Највећа је река која протиче поред рудничког округа *Морава*, коју зовемо *Западна Морава* или *Голијска Морава*, јер извире из планине *Голије*. У округу су знатне реке: *Чемерница* и *Дичина*. Још у овом округу извиру реке: *Јасеница*, *Гружа* и *Љиг*.

Равнице. Руднички округ је брдовит. Равница има само поред река и оне су врло узане и кратке. Највећа раван наводи се дуж Мораве и око Чемернице. Народ по равницама обрађује земљу а у брдским пределима гаји више стоку.

Места. У рудничком округу окружна је варош *Горњи Милановац*. Ова се варош пре звала Деспотовица, но кнез Милош за спомен свога брата назва је Милановац. У Милановцу седи окружни начелник, има суд, мушку и женску основну школу и гимназију. Из Гор. Милановца води пут за Крагујевац, Ваљево и Чачак. Округ се дели на три среза.

Горњи Милановац (окружна варош)

Знатна места. У овом округу има много знатних места из првог и другог устанка. Ми ћемо поменути само важнија. Тако, село *Таково*, лежи на два сата од Гор. Милановца, где се налази црква и грм, под којим су се Срби с Милошем Обреновићем 1815. године договорили да устану по други пут на Турке. Брдо *Љубић*, до Мораве према Чачку, где је био бој с Турцима. У том боју погинуо је Ђаја паша и Танаско Рајић. Село *Цветке*, знатно по томе, што се ту родио велики српски јунак *Јован Курсула*. Село *Драгољ*, знатно по томе, што се ту родио Арсеније Лома, војвода качерски, који је погинуо 1815. године. Град *Рудник*, лежи на Руднику и било је главно место овог округа за време турске владе. На Руднику планини и око подножја његовог, пуно је остатака из старог доба, где су ковани сребрни новци. Ту су и за време Карађорђа биле српске ковнице.

8. КРАГУЈЕВАЧКИ ОКРУГ

Границе. Крагујевачки округ граничи се са севера београдским и смедеревским ; с истока моравским и крушевачким округом ; с југа Западном Моравом и са запада рудничким округом.

Планине. Најзнатније су Планине : Букуља и Венчац ; а на граници су : Црни Врх, Гледићске планине, Котленик и Рудник.

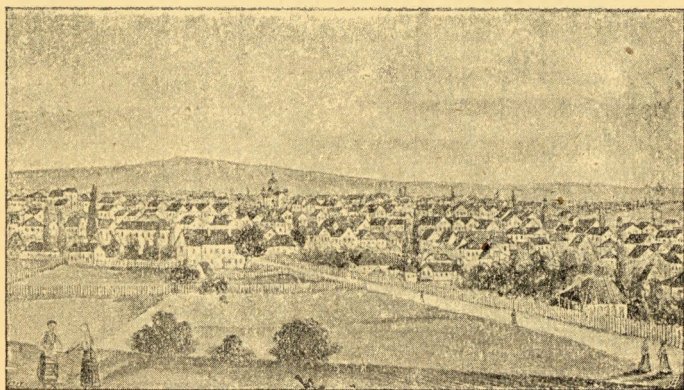

Реке. Поред округа теку Велика Морава и Западна Морава. А кроз округ теку : Гружа, Јасеница и Лепеница. Гружа утиче у Западну Мораву, а Јасеница и Лепеница утичу у Велику Мораву. Испод планине Букуље налази се бања Кисела Вода која је лековита.

Равнице. У овом округу има већих и мањих равница које се налазе поред река. Највеће су равнице око Мораве у Доњој Гружи; око Јасенице и око Лепенице. Све су те равнице врло родне и на њима успева добро кукуруз и пшеница.

Места. Окружна је варош *Крагујевац*, на реци Лепеници. То је стара варош и била је престоница кнеза Милоша Обреновића. Ту има тополивица, где се граде топови. У Крагујевцу је првостепени суд, гимназија, виша девојачка и основна мушка и женска школа. Крагујевачки округ дели се на четири среза. Округом управља окружни начелник који седи у Крагујевцу. Из Крагујевца воде путеви на све стране, а одатле иде железник који у Лапову стоји у вези са главном пругом. У Крагујевцу су се родили Милан и Михаило, синови кнеза Милоша Обреновића.

Варошице су: *Аранђеловац*, *Рача*, *Баточина*, *Наталинци* и *Топола*. У варошици *Тополи* стоји још и данас двор, што га је зидао Кара-Ђорђе Петровић. У тополској цркви сарањен је вожд Карађорђе.

Крагујевац (окружна варош)

Знатна места. Село *Вишевци*, знатно по томе, што се ту родио 1752. год. вожд *Кара-Ђорђе Петровић*, ослободилац Србије. Село *Орашац*, знатно по томе што је ту 12. јануара 1804. год. изабран Карађорђе Петровић за вођу устанка. У почетку се Карађорђе не хтеде да прими старешинства. Кад су га упитали зашто, одговорио је: ви нисте научили војевати па ћете се после неколико дана предати Турцима, а знате онда шта чека мене; а кога ухватим у издајству хоћу да убијем и обесим. То хоћемо и ми, викне народ. Хоћете ли? упита Карађорђе. Хоћемо! хоћемо! хоћемо! Онда хоћу и ја вас, заврши Карађорђе. Прота буковички обуче одежду и закуне их. Ето како је Карађорђе постао врховни вожд и тако је започет овај знаменити устанак од 1804. године. Село *Страгари*, знатно по томе што има барутана, и што се у том селу родио јунак из првог и другог устанка *Танаско Рајић*.

9. МОРАВСКИ ОКРУГ

Границе. Моравски округ лежи између : *смедеревског, пожаревачког, тимочког, крушевачког и крагујевачког округа.*

Планине. У овом округу највеће планине налазе се на граници округа, као што су: *Главчина, Бељаница, Голубиње, Црни Врх, Гледићске планине* (са висовима : *Кременац, Тиква и Самар.*) А у округу су: *Благотин и Лухор.* У овом округу на више се места вади камени угаљ, а нарочито је добар онај, што се вади у атару села *Сења*, где је управа *сењског рудника.*

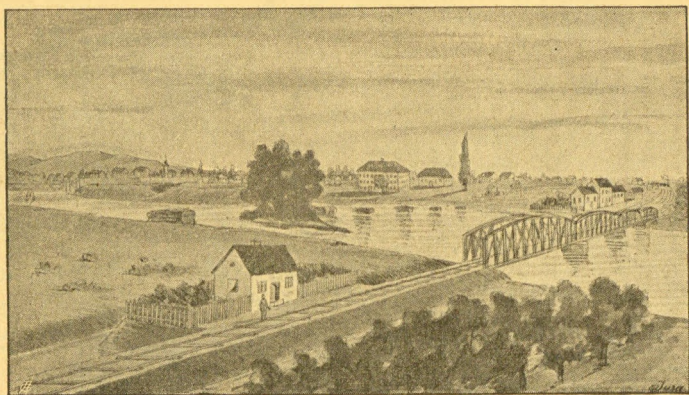
Реке. Кроз средину округа тече река *Велика Морава*. У Велику Мораву утичу с десне стране : *Црница, Раваница и Ресавица*, а с леве стране : *Белица, Лугомир и Каленићска река.*

Равнице. У овом округу има већих и мањих равница. Највећа је равница око реке Мораве, Ресаве, Белице и дуж реке Грзе, која се зове *Колајна*. Све су те равни добре за сваки усељ. По брдовитим местима негује се лепа стока. У овом округу роди и чувено *грожђе моравско.*

Места. Окружна је варош *Ђуприја*, на реци Раваници, а поред саме Велике Мораве. У Ђуприји је првостепени суд. Моравски се округ дели на 6 срезова. Окружни начелник, који управља округом седи у Ђуприји. Поред Ђуприје пролази главни железник, који иде из Београда за Ниш и даље. Источно од Ђуприје на 1 час налази се угледно државно имање *Добричево* где има лених њива, ливада, башта и штала за стоку.

Вароши су: *Јагодина*, *Свилајинац* и *Параћин*. Поред Јагодине тече река *Лугомир*, поред Свилајнца река *Ресава*, а кроз Параћин река *Црница*. Све три вароши веће су од Ђуприје. У свима овим варошима има основних школа, а у Јагодини има и учитељска школа. Јагодина и Параћин трговачке су вароши и поред њих пролази главни железник, који води из Београда за Ниш. У Параћину има фабрика, где се израђује стакло.

Варошице су: *В. Поповић*, *Деспотовац*, *Рековац*, *Варварин* и *Багрдан*.

Ђуприја (окружна варош)

Знатна места. У овом округу знатни су манастири: *Манастија* и *Каленић*, задужбине деспота Стевана Високог, и *Раваница* задужбина Цара Лазара. Све су ове задужбине и лепо очуване. Знатно је село *Војска*, близу Велике Мораве, јер се у њему родио *Стеван Синђелић*, велики јунак и војвода за време Карађорђа, који је први дигао устанак у Ресави. У селу *Пањевцу*, поред саме Мораве родио се *Капетан Коча Петровић*, који је још на 16 година пре Кара Ђорђа дигао устанак на Турке, познат под именом *Кочина Крајина*. Ову су буну Турци угушили, Капетан Кочу и шездесет друга с њиме ухватили у Текији у крајинском округу и живе набили на коље.

Од бојних места знатно је још и *Варваринско Поље*, због боја с Турцима 1810 г. у коме се боју одликовао наш јунак *Јован Курсула*. Село *Иванковац*, где су Миленко Стојковић и Петар Добрињац за време Карађорђа први пут 1805. године победили и потукли војску турског цара, коју је предводио Хафис паша из Ниша.

10. ПОЖАРЕВАЧКИ ОКРУГ

Границе. Пожаревачки округ граничи се са севера Дунавом с истока крајинским округом; с југоистока тимочким округом; с југа моравским округом и са запада Великом Моравом.

Планине. У округу су највеће планине: Хомоље и Голе Планине, а на граници су: Бељаница, Главчина и Црни Врх. Овај је округ богат рудним благом а нарочито каменим угљеном, који се вади у Костоцу.

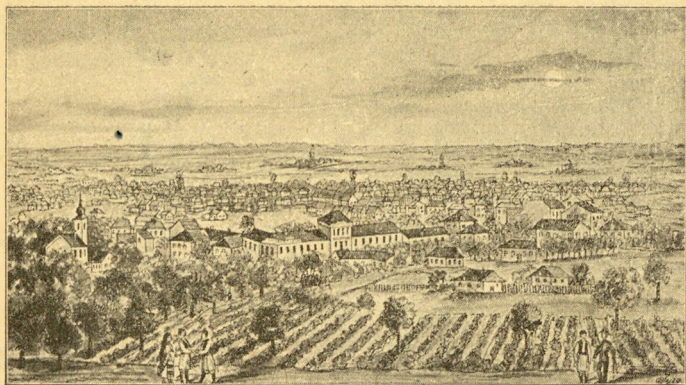
Реке. Поред округа теку реке: Дунав и Велика Морава а кроз округ теку: Млава и Пек.

Млава је највећа река у пожаревачком округу и извире близу варошице Жагубице из једне пећине. Извор Млавин тако је јак, да после неколико корака меље воденица с неколико витлова. Млава протиче готово средином Хомоља, а за тим улази у ону ду-

гачку и тесну *Горњачку Клисуру*, која траје све до села *Ждрела*, а одатле тече равницом к северу и утиче у Дунав код града *Костоца*.

Равнице. У овом округу има равница поред већих и мањих река. Највеће су равнице: *Стиг*, који се пружа између реке *Млаве* и *Пека*, и *Поморавље*, које се налази поред Велике Мораве. Ово су најплодније равнице у Србији. Око реке *Млаве* и Велике Мораве особито успева добар кукуруз, а око *Пека* и *Стига*, веома је на гласу пшеница и јечам. Народ око *Стига* и Велике Мораве веома је вредан и богат.

Места. Окружна је варош *Пожаревац*, лежи непуно час на исток од Велике Мораве, а два часа јужно од Дунава. Путници који путују лађом — Дунавом, морају да изађу у *Дубравици*, па одатле железницом да путују за *Пожаревац*. Око *Пожаревца* је било више бојева за време првог и другог устанка. Овај се округ дели на 7 срезова и начелник окружни седи у *Пожаревцу*. У *Пожаревцу* је првостепени суд, гимназија и основне мушке и женске школе.

Пожаревац (окружна варош)

Близу *Пожаревца*, а на самој Великој Морави налази се државно добро које се зове *Љубичево*, где има лепих њива, ливада, шума, башта и штала за стоку. Ту је смештена државна ергела.

Варошице су: *Велико Градиште*, где је нижа гимназија, *Петровац*, *Жагубица*, *Гучево*, *Голубац* и *Жабари*.

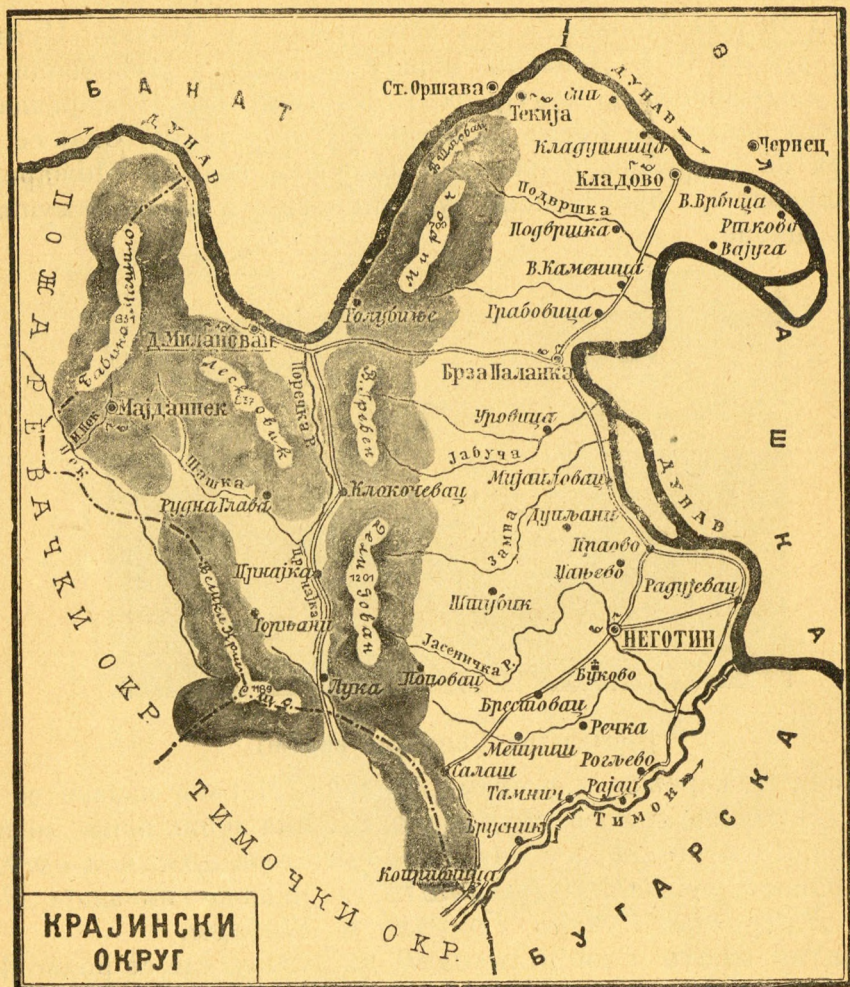
Знатна места. Село *Кличевац* на Дунаву, где се родио *Миленко Стојковић* и село *Добрње*, југозападно од *Петровца*, где се родио *Петар Тодоровић Добрњац*, славне војводе за време *Кара-Ђорђевог* устанка.

У *пожаревачком* округу има доста остатака од старина. Од свих остатака најбоље су се очували *Град Голубац* и *град Рам* на Дунаву. Осим тога знатан је и *град Костолац* при утоку *Млаве* у Дунав. У *Костолцу* је пуно остатака од старог града *Браничева* и ту се налазе многе старе римске цигле.

11. КРАЈИНСКИ ОКРУГ

Границе. Крајински округ граничи се Дунавом, Тимоком и окрузима : тимочким и пожаревачким.

Планине. Највеће су планине : Дели Јован, Мироч, Велики Штурац и Лесковик. А на граници се налазе : Бабино Машило, Велики Крш и Сто. Све ове планине већином су покривене лепом гором осим планине Стола, који је без шуме и каменит. Овај је

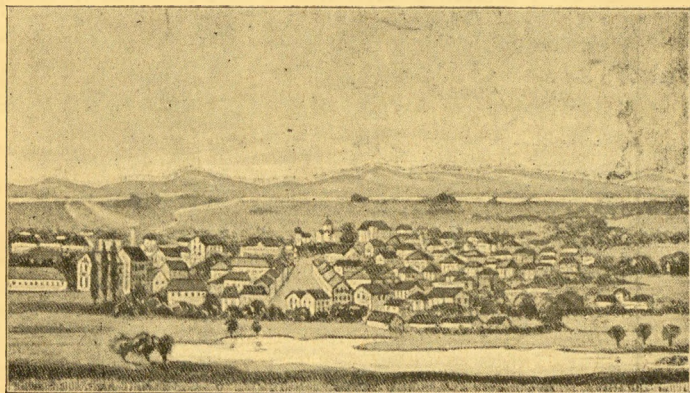
округ богат рудама: угља, гвожђа, бакра, олова, злата и сребра. Највише злата налази се око планине Дели Јована.

Реке. Поред округа теку реке : Дунав и Тимок. Тимок је на југоисточној страни овога округа и утиче у Дунав. У округу је највећа река Поречка, која има два крака. Један се крак зове Шашка и долази из Мајданпека, а други Црнајка, која извире

испод планине Стола. Кад се оба крака састану у једну реку онда се зове *Поречка река*, која утиче у Дунав.

Равнице. У овом је округу највећа равница од Мироча поред Дунава, која се зове *Кључ*. Има још и мањих равница око Неготина и Тимока. На овим равницама успева добро пшеница и кукуруз. У овом округу има на много места лепих *брдоравања*, на којима рађа добро грожђе, од кога се добија чувено крајинско вино.

Места. Окружна и највећа је варош у овом округу *Неготин*, лежи 2 часа од Дунава и за њ лађе стају код Радујевца. У Неготину је био конак или кула где је становао Хајдук Вељко. Та је кула имала више тавана и с врха куле видело се на све стране. Око Неготина били су многи бојеви између Срба и Турака и ту је погинуо *Хајдук Вељко* 1813. г. Његове кости и данас леже сарањене у старој неготинској цркви. У Неготину седи окружни начелник. Крајински се округ дели на 4 среза. У Неготину има прво-

Неготин (окружна варош)

степени суд, гимназија и основне мушке и женске школе. То је трговачка варош, јер се одатле извози: вино, жито, лој и коже. Близу Неготина налази се манастир Буково где има Вођарско-Винодељска школа.

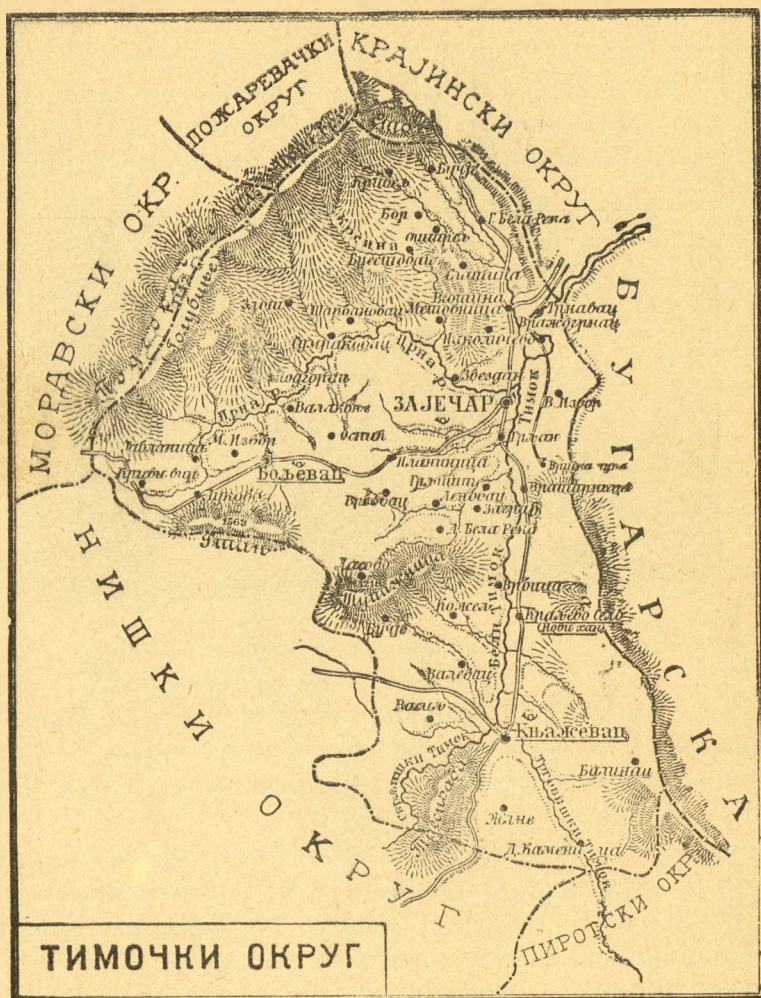
Варошице су: *Мајданпек*, *Доњи Милановац*, *Текија*, *Кладово* и *Брза Паланка*. Мајданпек је рударска варош, јер се у околини копа бакар, гвожђе и олово. А у Текији је капетан Коча на колац набијен заједно са његових 60 другова.

Знатна места. У овом округу су знатна села *Малајница* и *Штубик*, јер је између та два села био крвав бој (1807.) између Турака с једне, а српске и руске војске с друге стране. Та је борба трајала шест недеља и Срби су тако потукли Турке, да је и сам Мула Паша ту допао рана, и са остацима своје војске побегао у Видин и затворио се. У овом боју, српском су војском у почетку управљали Миленко и Добрињак, а доцније су дошли у помоћ Хајдук Вељко, Станоје Главаш и сам вожд Карађорђе.

12. ТИМОЧКИ ОКРУГ

Границе. Тимочки округ граничи се са севера *пожаревачким* и *крајинским* округом, с истока *Бугарском* краљевином; с југа *пиротским* и *нишким* округом и са запада *нишким* и *моравским* округом.

Планине. Овај је округ доста брдовит, јер се по њему пружају огранци разних планина. На северној и западној страни су: *Сто*, *Црни Врх*, *Подгорачке Планине*, *Ртањ* и *Тресибаба* а у

округу је *Тупижица*. Неке од ових планина обрасле су лепом гором, а у неких су врхови остали без икаквога биљнога накита, само го камен. Овај је округ богат и рудним благом.

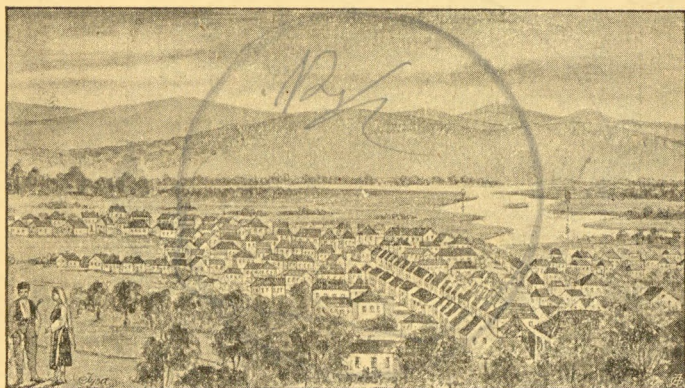
Реке. Највећа је река у овом округу *Тимок*. Тимек има два крака један се зове *Сврљишки* а други *Трговишки* *Тимок*. Оба ова крака извиру у пиротском округу и састају се близу *Књажевца*, па

отуда чине *Бели Тимок*, који се близу Зајечара састаје са Црном Реком и одатле се зове *Тимок*. Црна река извире из села Кривога Вира, и утиче с леве стране у Тимок. Ову Црну Реку зову још и *Кривовирски Тимок* зато што извире из Кривога Вира.

Од лековитих вода у овом округу је чувена лековита врућа вода *Брестовачка Бања*, где долазе многи да се лече.

Равнице. Највеће и најплодније равнице налазе се дуж Тимока. У овим равницама успева врло добро свакојако жито. А због добрих пашњака, у овом су округу чувени коњи из села *Великог Извора* а овце из Кривога Вира са своје красне вуне.

Места. Окружна је варош у овом округу *Зајечар*, лежи у лепој равници, на обали реке Тимока. У Зајечару има гимназија, основне мушке и женске школе и првостепени суд. Ту је владика тимочке епархије. У овом је округу знатна и варош *Књажевац*, која се некада звала *Гургусовац*. За време српско тур-

Зајечар (окружна варош)

ског рата Књажевац и Зајечар много су страдали од Турака. У Књажевцу има основне мушке и женске школе и првостепени суд.

У овом је округу само једна варошица *Болевац*. Има среску власт, основну школу, пошту и телеграф.

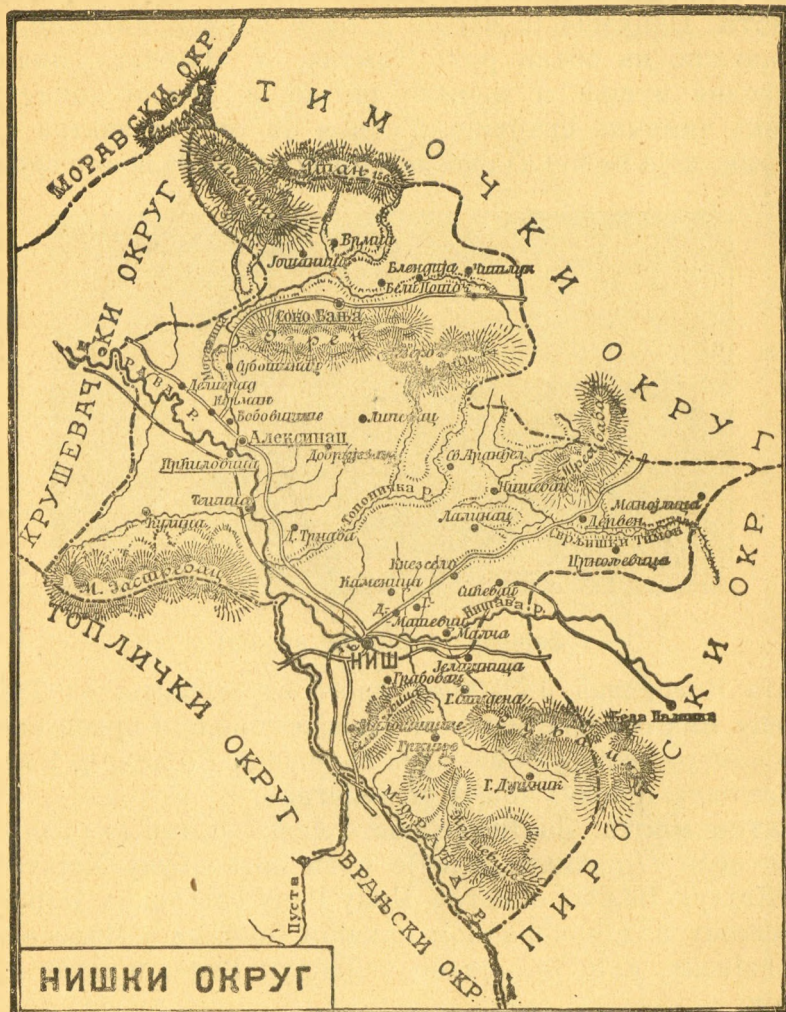
Знатна места. Знатно је место Леновац, где се родио Хајдук Вељко и село *Подгорац*, где је први дигао буну Хајдук Вељко. Кад је Хајдук Вељко очистио Црну Реку од Турака. Карађорђе је за старешину над црноречком нахијом поставио Милосава Ђорђевића војводу, који је заједно с Хајдук Вељком дигао црноречку нахију.

На западу од Зајечара једно 2 часа, на једном брежуљку крај Црног Тимока, налазе се и сада развалине старог римскога града *Гамзиграда*. А испод Зајечара на четврт часа, налази се још један градић из старог доба. За овај град народ прича, да је ту некад седела некаква краљица, па кад су је непријатељи опколили, она са својим благом побегне на једно брдо до Зајечара, које се прозвало Краљевица. У овом округу има још и других старина.

13. НИШКИ ОКРУГ

Границе. Нишки округ налази се између : тимочког, пиротског, врањског, топличког и крушевачког округа.

Планине. Већи део нишког округа брдовит је и врлетан. Десно од Мораве до границе нишког и пиротског округа, уздиже се *Сува Планина*, којој је највиши врх *Космовачки камен*. Јужно од Суве Планине налази се *Крушевица* а западно *Селичевица*.

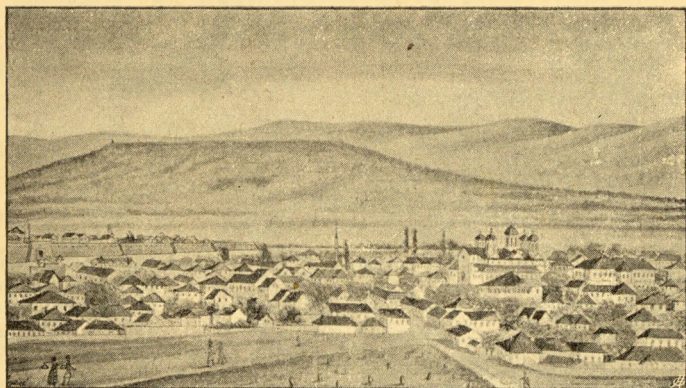
На северу су планине : *Озрен*, *Момин Камен* и *Јошаница*. А на граници се налазе : *Ртањ*, *Тресибаба* и *Мали Јастребац*.

Реке. Највећа је река *Морава*, која долази из врањског округа а извире у Старој Србији. Ова Морава, за разлику од Западне Мораве, која извире из планине *Голије*, зове се *Јужна Морава*. *Јужна Морава* тече поред округа и кроз нишки округ,

и с десне стране ниже Ниша прима *Нишаву*. У овом округу знатне су и лековите вруће воде *Соко Бања* и *Нишка Бања*.

Равнице. У овом округу најлепше су равнице поред Јужне Мораве и Нишаве, на којима успевају разна жита. А око Алексинца сади се у велико и дуван.

Места. Окружна је варош у овом округу *Ниш*, на реци Нишави. Ниш је друга варош после Београда. Срби су отели Ниш од Турака за време владе кнеза Милана Обреновића IV 28. дец. 1877. г. У Нишу има град, првостепени суд, гимназија, мушке и женске основне школе, ту седи владика нишке епархије и начелник окружни. Близу Ниша а на самом пиротском путу, стоји *Беле-Кула*, која је подигнута од глава оних српских јунака, који су 1809. г. изгинули на Чегру. А на истом путу два сахата од Ниша, налази се нишка бања, где извире топла вода. Нишки округ има 4 среза. Нишљани и околна села често су се дизали на оружје да се ослободе од Турака.

Град **Ниш** (окружна варош)

У овом је округу још и варош Алексинац, где је учитељска школа, основне мушке и женске школе и првостепени суд. А од варошица знатна је у овом округу *Соко Бања*, где има лековита врућа вода. Ту се Хајдук Вељко тукао с Турцима.

Знатна места. Село *Каменица* близу Ниша, где су се тукли Срби и Турци. Турака је било више и кад Срби нису могли да одбију Турке, онда је Стеван Синђелић, који је са својом војском био у шанцу на Чегру, пиштољем запалио барут и одлетео у ваздух заједно с Турцима, То је било 18 маја 1809. год. Паша је за тим наредио, да се од српских глава направи споменик, који је прозван *Беле-Кула*. Тај је споменик близу Ниша. Кнез Милан, пошто је освојио Ниш, наредио је да се на Чегру подигне споменик славном војводи Синђелићу и његовим јунацима.

Знатна су још места: *Делиград*, где су били бојеви 1806., 1813. и 1876. године, и *Шуматовац*, због боја 1876. године, где су Срби победили Турке и где је изгинуло на 1500 Турака.

14. КРУШЕВАЧКИ ОКРУГ

Границе. Са севера се граничи *моравским* округом; са истока *нишким* округом; с југа *топличким* округом и са запада *рудничким* и *крагујевачким* округом.

Планине. Највеће су планине: *Копаоник*, *Жељин* и *Јастребац*. Све су ове планине на граници овог округа и обрасле су већином лепом гором. На Копаонику је највећи вис *Миланов Врх* (2140 метара) на Сувом Рудишту. Копаоник је после Старе Планине највећа планина у Краљевини Србији. Са Копаоника види се далеко на све четири стране: види се тужно поље Косово, види се Босна, виде се врхови балканских планина, а виде се и остали оближњи окрузи. Некада су из Копаоника копане многе руде.

Реке. Кроз овај округ теку две Мораве, једна с југа која се зове Јужна Морава, а друга са запада која се зове Западна Морава, па се код Сталаћа састају у једну реку која се зове Велика Морава. У Западну Мораву утичу с десне стране: *Расина* и *Кожетинска река*.

У овом округу има чувених лековитих вода. Главне су: *Рибарска* и *Врњачка Бања*. Ова Врњачка Бања налази се близу вароши Трстеника и ту извире топла кисела вода, која је врло

лековита и ту долазе они болесници који пате од желудачних и грудних болести.

Равнице. Овај округ поред тога што је брдовит, има и добрих равница, које се налазе поред река. Највеће су равнице око *Мораве*, *Расине* и *Кожетинске реке*. Предео између Расине и Кожетинске реке зове се *Жупа*, где су засађени виногради, и где роди скоро најбоље вино у Србији. Поред Западне Мораве успева врло добро кукуруз и пшеница а на многим местима сеје се и дуван.

Места. Окружна је варош у овом округу Крушевац, који лежи у врло дивном пределу. То је стара варош и била је престоница последњег српског цара Лазара. У Крушевцу је црква и град кнеза Лазара; црква се на овој слици лепо види и у њој се служба Божија служи. Од тог старог града кнеза Лазара, налазе се сада само развалине. У Крушевцу је окружни начелник, основне мушке и женске школе и првостепени суд. Близу Крушевца на по часа је место *Обилићево*, где се гради барут за нашу војску. Округ крушевачки подељен је на 5 срезова.

Крушевац (окружна варош)

Варошице су: *Ражањ*, *Трстеник*, *Александровац* и *Брус*. У свима овим варошицама има мушких и женских основних школа.

Знатна места. У овом округу, нарочито око Јужне Мораве, има много знатних места, где су били крвави бојеви између Срба и Турака 1806., 1813. и 1876. године. Од знатнијих су места село *Шиљеговац* и *Ћунис*, где су 1876. године били крвави бојеви и где су Срби одржали многе победе над Турцима.

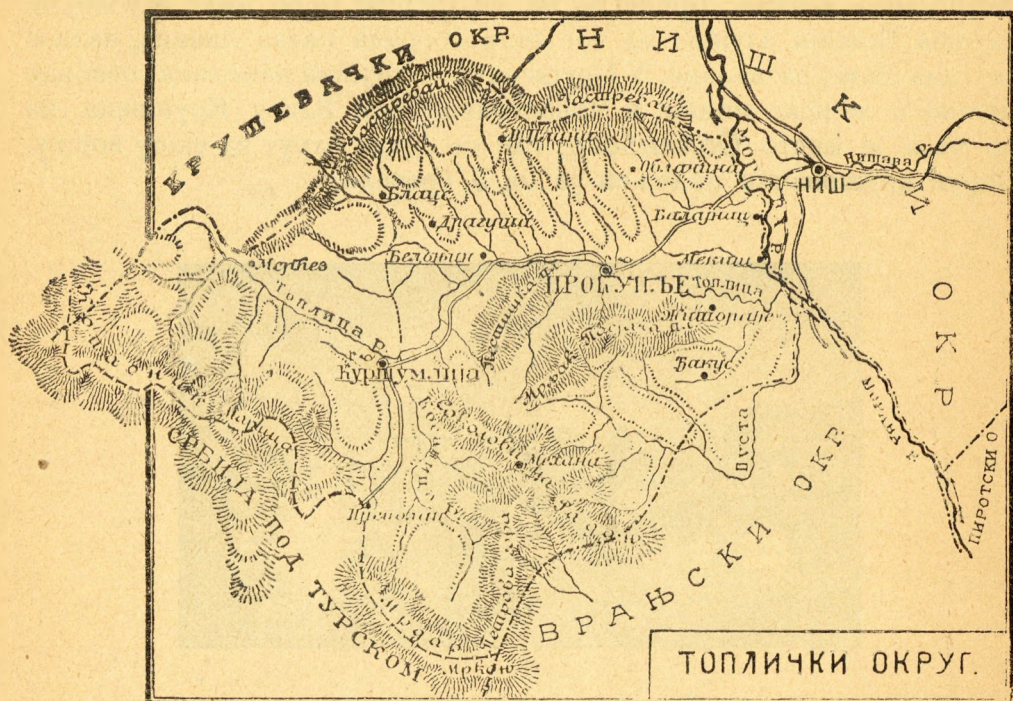
Од знатнијих старина је „Кула Тодора од Сталаћа“, која се налази где се две Мораве састају и одатле чине Велику Мораву. А близу Трстеника налази се манастир *Љубостиња*, задужбина царице Милице, која је ту и сахрањена.

15. ТОПЛИЧКИ ОКРУГ

Границе. Топлички округ лежи између: крушевачког, нишког, врањског округа и Старе Србије.

Планине. Највеће планине налазе се на граници овога округа, то су: *Копаоник*, *Велики* и *Мали Јастребац*, *Петрова Гора* и *Мрдар*. А у округу су планине: *Пасјача*, *Соколовица* и *Радањ*. Све су ове планине обрасле лепом гором.

Овај је округ богат рудним благом. У старо доба било је ту многих мајдана и данас се налазе многи поткопи, окна и остаци од справа којима се испирало злато.

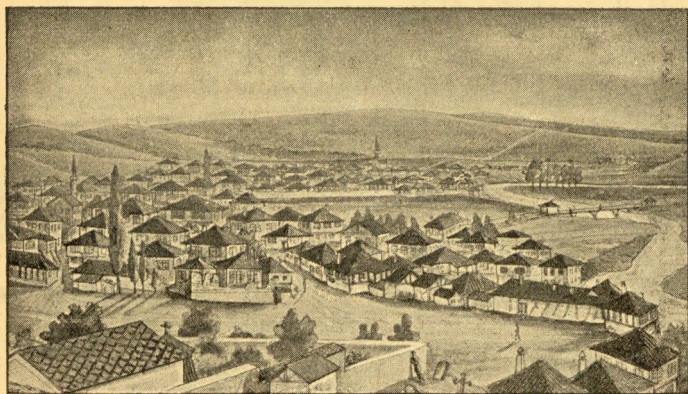

Реке. Поред округа тече *Јужна Морава*, која извире у Старој Србији и раздваја топлички од нишког округа. У Јужну Мораву с леве стране утиче река *Топлица*, која извире у овом округу из планине Копаоника. По овој реци Топлици, која тече кроз сред округа, добио је и овај округ своје име. У Топлицу утичу реке: *Бањска* и *Косаница*.

Равнице. Равница у овом округу има поред Јужне Мораве, Топлице, Косанице, Пусте реке и других речица. Највећа је равница у овом округу *Добрич*, која се пружа од Јужне Мораве, па све до вароши Прокупља. После Добрича највеће су и најпространије равнице у дољи Пусте Реке. Овај лепи и богати предео опустео је онда, када су га Срби били оставили за време Турака, јер су их мучили и убијали па прешли преко Саве и Дунава да траже себи нову отаџбину. На свима овим равницама успевају

разна жита, а у околини Прокупља и Куршумлије роди и врло добро грожђе. Народ је у овом округу веома радан. Занатима и трговином баве се само по варошима. На граници овог округа има много Срба који су се доселили из Црне Горе и зову се Црногорци.

Места. Окружна је варош у округу топличком *Прокупље*, лежи на реци Топлици. У Прокупљу седи окружни начелник, има основну мушку и женску школу, првостепени суд, пошту и телеграф. Прокупље је ослобођено од Турака на Св. Николу 1877. год. У Прокупљу је брдо *Хисар*, на коме су развалине старог града Југ Богдана. А одмах код Прокупља, на реци Топлици, стоје два стара стуба од моста који је водио преко Топлице и туда је ишао стари пут на Косово, а прича се да је тим путем прошла и војска цара Лазара. Овај је округ подељен на три среза.

Прокупље, (окружна варош)¹

Варошица је у овом округу *Куршумлија*, која лежи на ушћу реке Бањске у Топлицу. И Куршумлија је освојена од Турака 1877. године. Куршумлија је веома стара варош и некада се звала *Топлица*, а после Бела Црква. За време владе Немањића то је била главна рударска варош.

Знатна места. У овом округу налазе се многе развалине од старих српских цркава и манастира. Близу Куршумлије према ушћу реке Косанице налазе се развалине српске цркве „*Света Богородица*“ коју је зидао Немања. Ово је био женски манастир и ту се његова жена *Ана* покалуђерила. А према ушћу реке Бањске налази се црква „*Свети Никола*“, која је доста очувана. И ову је цркву зидао Немања и због ње се морао завадити са својом браћом. Од историјских места знатно је још и *Плочник*, на левој страни Топлице, где је кнез Лазар разбио турску војску. Знатнији бојеви између Срба и Турака 1877 године, кад је овај округ ослобођен, били су око: Прокупља, Куршумлије и Преполца.

16. ПИРОТСКИ ОКРУГ

Границе. Пиротски округ граничи се са севера *тимочким* округом и *Бугарском*; с истока *Бугарском*; с југа *врањским* округом и са запада *НИШКИМ* округом.

Планине. Највеће су планине: *Стара Планина*, *Сува планина* и *Сто*. Стара Планина је највећа планина у Србији и на њој је највећи вис Миџор (2250 мет.). Све ове планине пуштају своје огранке у унутрашњости округа те га чине брдовитим; а осим Миџора који је обрастао гором, све су остале планине у овом

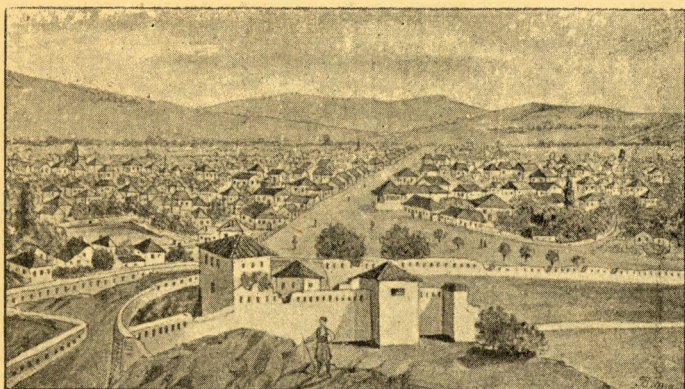
округу без горе али на свима има добре папе за стоку. Око Суве Планине има доста каменог угља.

Реке. Највећа је река која кроз овај округ протиче *Нишава*. Она има два крака који извиру у трнском крају, па се близу Сукова састају у једну реку, која се зове *Нишава*. Нишава тече кроз Пирот, Белу Паланку и Ниш, па утиче у *Јужну Мораву*. У Нишаву утиче с јесне стране река *Темска*. Поред округа пиротског, са западне стране тече нешто мало и *Јужна Мораву*, која долази из врањског округа. А у Јужну Мораву утиче река *Власина*, која извире у врањском округу и пролази кроз пиротски.

У овом округу извиру још *Трговишки* и *Сврљишки Тимок*, који улазе у тимочки округ и код Књажевца састају се у једну реку, а одатле чине Бели Тимок.

Равнице. У овом округу има мало равница и то врло малих. Највеће су равнице пиротско и белопаланачко поље и Лужница, на којима успева жито и кукуруз, а око Пирота роди добро и чувено пиротско грожђе. Народ у овом округу највише се бави сточарством, а преко лета многи одлазе на рад (печалбу) у друге крајеве да зараде што им за кућу треба.

Места. Окружна је варош *Пирот* на реци Нишави. То је стара варош с једним малим градићем, за који се прича да га је зидао *Момчило војвода*. Пирот су Срби отели од Турака 1877 године. У Пироту се граде лепо ћилими. Осим ћилима има и добра

Пирот (окружна варош)

чоха, која се зове *шајак*. Кроз Пирот пролази железник који долази из Ниша, па иде преко Софије за Цариград. У Пироту је окружни начелник који управља округом. Пиротски се округ дели на 4 среза. Пирот има гимназију, основне мушке и женске школе и првостепен суд.

Варошице су: *Бела Паланка* и *Власотинце*. Обе ове варошице Срби су освојили од Турака 1877. године.

Знатна места. У овом округу има много знатних места где су били бојеви између Срба и Турака. Највећи бојеви били су 1877. год. код села: *Нишора*, *Сопота*, *Суводола* и *Блата* који су приморали Турке да се повуку и да предаду Пирот. У боју на Нишору јуначки је погинуо *Милутин Карановић* пешачки капетан. Пироћани су се више пута дизали на Турке. Једна од већих буна била је 1837. Кад су ту буну Турци угушили, многи су пироћани морали побећи у Србију. Међу пироћани у то време био је чувен и уважен човек *Хаци Неша Филиповић*.

17. ВРАЊСКИ ОКРУГ

Границе. Врањски округ је на југу Србије и лежи између топличког, нишког и пиротског округа, Старе Србије и Бугарске.

Планине. Врањски је округ доста брдовит и врлетан. Највеће су планине : *Власина, Масурица, Црни Врх, Св. Илија, Крстиловица, Плачевица* и *Миовачка Планина*, а на граници топличког и врањског округа је *Петрова Гора*. Ове су планине већином обрасле лепом шумом. И овај је округ богат рудним благом и у старо време било је доста рудника, па је за време Турака вађена руда.

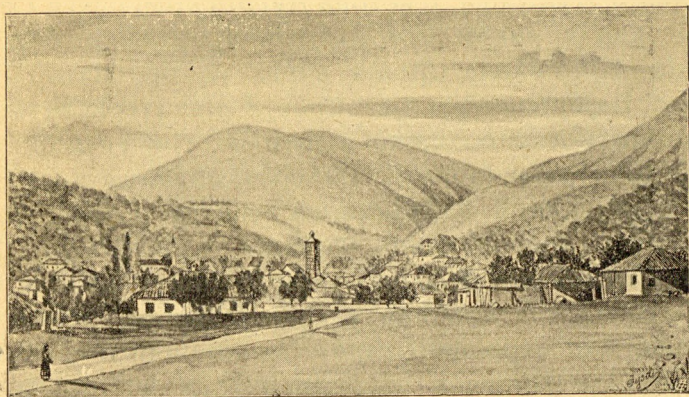

Реке. Највећа је река која кроз округ пролази *Морава*, која извире у Старој Србији из планине *Карадага*, улази у врањски округ, а после чини границу између врањског, пиротског и нишког округа, а одатле у крушевачки округ, где се испод Сталаћа са-стаје са Западном Моравом и чини Велику Мораву, па затим про-тиче кроз моравски и пожаревачки округ.

У овом округу знатне су још и ове реке : *Ветерница, Ма-сурица, Јабланица* и *Пуста река*.

Равнице. Врањски је округ веома брдовит па зато и има мало равница. Оне се налазе највише поред река. Највећа је равница око вароши Лесковца, која се зове *лесковачко поље*; на тој равници врло добро успева пшеница, кукуруз и конопља. Народ у овом округу поред земљорадње на многим местима гаји и стоку, нарочито су чувени папњаци на планини Власини, где се гаје многе овце од чијег се млека прави добар сир *Качкавал*, који се много извози за Стару Србију и Македонију.

Места. У округу је главна варош *Врање*, лежи испод планине *Плачевице* и *Крстиловице*, а на мањој речици *Врањци*. Врање је окружна варош и до 1877. год. била је под Турцима, а тада су је Срби заузели. Ту се предуги многи конопци и покровци који се извозе чак и у Солун. У Врањи има гимназија, првостепени суд и основе мушке и женске школе; ту је окружни начелник који управља округом. Врањски се округ дели на 5 срезова. На истоку од Врање у лепом пределу лежи *Врањска Бања*,

Врање (окружна варош)

где извире врела вода на неколико места. Поред Врање пролази железник, који долази из Београда поред Ниша па иде даље за Стару Србију и Македонију.

Знатна је варош у овом округу *Лесковац*, по величини трећа варош у Србији. У њему је основна мушка и женска школа и првостепени суд. У Лесковцу је подигла држава школу где се бесплатно и има фабрику где се израђују гајтани.

Варошица је у овом округу *Сурдулица*.

Друга знатна места. Изван Врање, између планине *Плачевице* и *Крстиловице*, налази се *Марково кале* (Марков град) за који се прича да је то био град Краљевића Марка. И у овом округу има врло много места, на којима су били бојеви између Срба и Турака 1877 год. А при освајању саме вароши Врање погинуло је много људи, међу њима је од најпризнатијих Ђорђе Стојичевић, српски официр, који је био праунук војводе Милоша Стојичевића — Поцерца.

Општи Преглед Краљевине Србије

(ВЕЛИЧИНА 48.523 □ КМ. СТАНОВНИКА : 2,342.408).

Граница и величина. Као што смо видели, сваки округ посебице има своје име, које му је дато по вароши или каквој реци или планини, које се налазе у округу. А свих ових 17 округа скупа чине једну независну државу, која се зове **Краљевина Србија**.

Србија лежи на јужном крају Европе, на једном полуострву које се зове Балканско Полуострво, а опкољена је са свију страна другим српским земљама, које су под туђинском управом а које су у старо време били саставни делови велике српске царевине. Краљевина Србија је на северу шира, а што се спушта ниже к југу све је ужа, тако да код вароши Врање изгледа као један шиљак. Такав облик зове се троугао, па зато се каже да је Србија *облика троугластог*. Краљевина Србија граничи се са севера *Савом* и *Дунавом*, с истока *Бугарском*, с југа *Старом Србијом* и са запада реком *Дрином*. Србија је велика 48.523 □ км.

Планине. Краљевина Србија више је брдовита но што је равна земља. Најбрдовитија је Србија на југоисточној страни. Планине Србије могле би се поделити на три групе, онако као што Србију дели река Морава. Од свих планина које смо до сада спомињали у појединим окрузима највеће су: *Стара планина* и *Копаоник*. На Старој Планини највиши је вис *Миџор* (2250 м.), а на Копаонику *Миланов Врх* на Сувом Рудишту (2140 м.). У опште може се узети да све планине у Србији, већим делом простиру се више мање као огранци Старе Планине или Копаоника. После Копаоника долазе као веће планине: *Ртањ* 1660 метара, *Подгорачке Планине*, *Сто*, *Хомоље*, *Рудник*, *Медведник*, *Јабланик*, *Јагодња*, *Маљен*, *Повлен*, *Златибор*, *Мучањ*, *Голија*, *Каблар*, *Овчар*, *Јелица*, *Троглав*, *Столони*, *Жељин*, *Велики* и *Мали Јастребац*, *Посјача*, *Сува Планина* и многе друге. Све ове планине више или мање обрасле су леном шумом, а има које су само голет, камени крш, на којима се тешко може наћи трава.

Реке. У Србији нема река по којима би могле пловити лађе. Једине су пловне реке Сава и Дунав, а од скоро и Дрина, али су ово све пограничне реке.

Највећа је река у Србији *Морава*. Она има два крака. Један се зове *Јужна Морава* а други *Западна Морава*. Јужна Морава извире из Старе Србије из планине *Црне Горе*, а Западна Морава извире из планине *Голије*. Обе се Мораве састају код града Сталаћа и чине *Велику Мораву*, која тече на север и утиче у Дунав. У Јужну Мораву утиче с леве стране: *Ветерница*, *Јабланица* и *Топлица*, а с десне стране: *Власина*, *Нишава* и *Морава*. У Западну Мораву утиче с леве стране: *Рзав*,

Бетиња, Чемерница и Гружа, а с десне стране *Ибар и Расина*. А у *Велику Мораву* утичу с леве стране *Каленићска река, Лугомир, Белица, Лепеница и Јасеница*, а с десне стране: *Црница, Раваница и Ресава*.

У *Саву* утичу: *Дрина и Колубара*. А у *Дунав* утичу: *Сава, Велика Морава, Млава, Пек и Тимок*.

Река Морава дели Краљевину Србију: на источну, западну и јужну.

Равнице. У Србији има већих и мањих равница, које се налазе поред већих и мањих река. Највеће су равнице: *Мачва, Стиг, Поморавље, Добрич, Тимочка, Топличка, Колубарска* и друге равнице. Све су ове равнице врло родне и на њима добро роди пшеница, кукуруз и остали усеви.

Клима. Клима је у Краљевини Србији умерена. То значи, да лети нису тако велике врућине, ни зими тако велике хладноће. Лето у Србији траје колико и зима, а јесен колико и пролеће. Сва четири годишња времена трају подједнако. Преко године у Србији дувају разни ветрови, *Горњак* са севера, *Кошава* са истока, *Јужњак* са југа и *Западњак* са запада.

Народ, језик и вера. У Србији живе само Срби и говоре српским језиком, који има три изговора (наречја): *источни, јужни и западни*. У Србији се већином говори источним наречјем а јужним говоре: у ужичком, рудничком а нешто и у крагујевачком, ваљевском и подринском округу. Осим Срба у Србији има нешто мало и друге народности, а нарочито у Београду и Нишу. У крајинском округу у неколико села, а исто тако и у пожаревачком округу око Хомоља има повлашених Срба. Срби су вредан и ратоборан народ а при том поштен, одважан и гостољубив. Они су вере хришћанске (православне).

Занимање. Већина народа обрађује земљу и гаји стоку. Највише се гаји стока у ужичком, рудничком, тимочком, пожаревачком, пиротском, врањском и другим планинским окрузима. Најбоља су говеда око Колубаре, овце у Кривом Виру, а најбољи коњи у Великом Извору. Занатима и трговином баве се само по варошима. Од скоро су се почеле у Србији отварати и радионице (фабрике). Тако у Јагодини има фабрика стакла, у Лесковцу фабрика гајтана, а у Београду фабрика дувана, боја, жижица, платна, шећера и т. д. Многи становници поред Саве и Дунава баве се риболовом.

Школе. Свако дете у Србији мора да сврши народну школу. Средњу наставу дају више и ниже гимназије и реалке. Осим ових школа има још и стручних школа и то: 2 Учитељске школе 1 Богословија, 1 Војна Академија, 1 Ратарска, 1 Винодељска школа и 1 Трговачка Школа. Највећа је школа у Београду *Универзитет*. О свима овим школама води бригу министар просвете,

Војска. Као што свако дете мора да учи народну школу, тако исто и сваки Србин мора да буде војник, да брани своју отаџбину и свог краља. О војци се стара министар војни, а над целом српском војском заповеда врховни командант *Краљ Петар I*.

Управа и подела. Краљевином Србијом управља *Краљ*, у договору са Народном Скупштином преко својих министара. Њих има осам, и то: министар правде, министар просвете и црквених послова, министар унутрашњих послова, министар војни, министар финансија, министар иностраних послова, министар грађевина и министар народне привреде. Сви ти министри чине *владу*.

Краљевина Србија подељена је на 17 округа. Сваки се округ дели на срезове, а срезови на општине. Округом управља окружни начелник преко среских капетана.

По црквеној управи, Србија је подељена на епархије: београдску, жичку, нишку, шабачку и тимочку. Епархијом управља владика и над њима је свима најстарији београдски владика, који се зове митрополит — архијепископ. Све владике заједно скупљају се сваке године и чине један сабор, који се зове *архијерејски*. То је највећа црквена власт. А по *војној подели*, Србија је подељена на 5 дивизија: *дринску, дунавску, моравску, тимочку и шумадијску*.

Судови. Да би у земљи било правде међу људима, за то постоје *судови*. Судова има разних. Најмањи је општински суд. Пресуде првостепених судова одобрава и поништава *апелациони*, а затим *касациони* суд. Осим ових судова има још и *изборни* и *поротни* суд. За прегледање општинских и државних рачуна, постоји *главна контрола*. О свима овим судовима стара се *министар правде*. Да би се одржао ред у земљи и извршавале разне наредбе и пресуде судске, постоје општински судови, срески и окружни начелници као извршне власти, над којима је министар унутрашњих послова.

Окрузи по величини. Србија је подељена на 17 округа, неки су од њих већи а неки мањи. Земљиште се мери квадратним километром. То је мера за површину и има четири стране (квадрат), »□« Км. Цела Краљевина Србија велика је 48.523 □ Км. Окрузи по величини долазе овим редом: Ужички, Врањски, Пожаревачки, Подрински, Моравски, Крајински, Чачански, Београдски, Тимочки, Пиротски, Топлички, Крушевачки, Нишки, Крагујевачки, Руднички, Смедеревски и Ваљевски.

Окрузи по насељености. Окрузи по насељености долазе овим редом: Смедеревски, Пожаревачки, Подрински, Београдски, Моравски, Крушевачки, Врањски, Крагујевачки, Руднички, Чачански, Ужички, Пиротски, Топлички, Ваљевски, Нишки, Тимочки и Крајински. Највише је насељен Смедеревски и Пожаревачки, а најмање Крајински округ.

Вароши. Највећа је варош у Краљевини Србији *Београд* (95.494 ст.), лежи на ушћу реке Саве у Дунав. Град Београд је престоница и има своју засебну управу. Као што је округ подељен на срезове тако је и Београд подељен на квартове. У Београду седи Краљ Петар I; Митрополит Србије; ту су највеће државне власти и највиши судови. Поред нижих и виших основних школа, у Београду има: 3 више гимназије, Трговачка школа, Богословија, Војна Академија, Виша женска школа, Радничка школа и Универзитет. Осим тога у Београду има разних учених друштава, као што су: Српска Краљевска Академија Наука, Лекарско друштво, Пољопривредно друштво и разне друге просветне установе и задужбине. Од православних цркава што их има у Београду, најлепша је Саборна Црква, у којој су сахрањени кнезови Милош и Михаило Обреновић. У Београду има лепих и великих кућа, а најлепше су: Краљев Двор, Народна Банка, Управа Фондова, Државни Савет, Универзитет, Народно Позориште, Железничка станица, Београдска Задруга, Друштво Росија и још многе друге зграде. Из Београда се може путовати лађом, железницом и коlima на све стране.

После Београда највећа је варош *Ниш* (21.425 ст.), лежи на реци Нишави.

У Краљевини Србији има вароши и варошица 74. Окружне вароши по броју становништва иду овим редом: *Крагујевац* (14.256 ст.), *Шабач* (10.737), *Пожаревац* (12.699), *Пирот* (10.370), *Врање* (10.277), *Зајечар* (7.224), *Смедерево* (7.027), *Крушевац* (6.940), *Ваљево* (6.712), *Ужице* (6.618), *Прокупље* (5.483), *Неготин* (5.822), *Ђуприја* (5.000), *Чачак* (3.808), а остале вароши овако: *Лесковац* (12.500), *Алексинац* (6.000), *Параћин* (6.000), *Свилајнац* (5.500), *Књажевац* (5.500), *Јагодина* (5.000), *Лозница* (3.000), *Горњи Милановац* (2.200).

Путови. Путова има тројаких: водених, железничких и колских. Водени су путови Сава и Дунав по којима се путује лађом. А главни је железник онај који полази из Београда и пролази поред вароши и варошица: Младеновца, Паланке, Багдана, Јагодине, Ђуприје, Параћина, Алексинца, Ниша, па одатле се одваја један железник на југ за Лесковац, Врање и Стару Србију, а други на исток поред Беле Паланке и Пирота за Бугарску и Цариград. С овим главним железничким путем, састају се и споредни железнички путови Смедерево—Вел. Плана; Крагујевац—Лапово; Параћин—Зајечар и Сталаћ—Ужице.

Колских путова има двојаких: друмова и обичних сеоских. Они везују једно место с другим, тако, да се из једног округа, вароши, варошице и села, може отићи у други, суседни округ, варош и село. У сваком дакле округу има добрих друмова и сеоских путова, који служе саобраћају и трговини. У опште се може рећи да су путови у Краљевини Србији врло добри.

КРАТАК ПРЕГЛЕД СРПСКИХ ЗЕМАЉА

Осим Краљевине Србије има и других земаља у којима живе Срби. Те земље у којима Срби живе, зову се *Српске земље*. У њима живе Срби, који исто тако говоре српски, играју у колу и имају исте обичаје као и ми у Краљевини Србији. Некада су све те земље биле скупа заједно и чиниле једну велику српску државу. Од те некадање велике српске државе сада су само *Краљевина Србија* и *Црна Гора* слободне и независне државе, а остале су још под управом туђинаца. Тако под управом Аустро-Угарске царевине су ове српске земље: Банат, Бачка, Срем, Славонија, Хрватска, Истра, Далмација, Босна и Херцеговина. Старом Србијом и Маћедонијом управљају Турци, а Видинском и Средачком облашћу управљају Бугари. Ми ћемо сад да изучимо у кратко поједине српске земље.

Стара Србија

(по земљишту је велика до 60.000 □ км. становника 1.600 0000)

Стара Србија налази се јужно од Краљевине Србије. У њој живе Срби, који српски мисле, осећају и имају исте обичаје као и ми, тамо се налазе стари српски манастири и вароши у којима су владали српски жупани, краљеви и цареви. Данас овом земљом владају Турци још од пре 500 година.

Стара Србија граничи се са севера: *Краљевином Србијом* и *Бугарском*, са истока *Источном Румелијом*; са југа, *Маћедонијом* и *Албанијом*; са запада *Јадранским Морем*, *Црном Гором* и *Херцеговином*.

Планине. У Старој Србији највећа је *Шар* планина са висовима: *Љуботен* и *Кораб*. Знатне су још планине: *Кара Даг* или *Црна Гора*, *Козјак*, *Жљеб*, *Проклетија*, *Суха Гора* и др.

Реке и језера. Највећа је река у Старој Србији *Вардар*, који извире из огранака *Шар* планине, тече на југ и утиче у *Солунски залив*. У Вардар утиче с десне стране: *Велика* или *Треска* и *Црна* а с леве стране: *Пчиња* и *Брегалница*. Знатна су језера у Старој Србији: *Скадарско*, *Охридско*, и *Преспанско*.

Равнице. Равница има поред река. Највећа је равница *Косово поље*, дугачко 40. км. а ширина 15. км. Ту је 15 јуна 1389. год. пропала српска царевина. Знатне су још равнице *Сјеничка*, *Новопазарска*, *Скадарска*, *Охридска* и *Овче поље*. Народ тамо обрађује земљу, а по варошима баве се врло мало занатима и трговином.

Знатна места. Главна су места у Старој Србији:

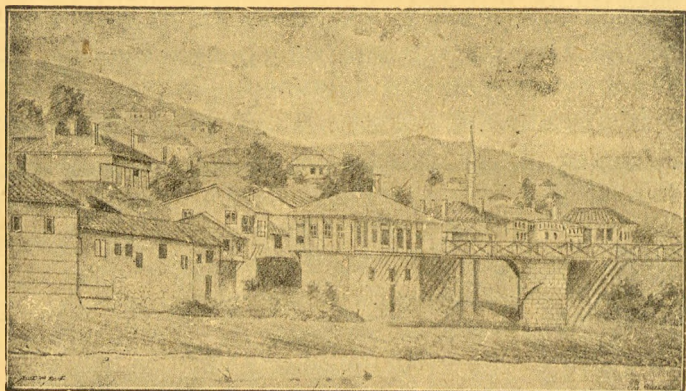
Скопље (30.000), на реци Вардару. То је стара варош и била је престоница цара Душана. У Скопљу, осим Турака и нешто Грка, има највише Срба.

Призрен (25.000), лежи у подножју Шар планине у долини речице Бистрице. Призрен је знатна српска варош, јер је била престоница. У њему су живели најчувенији Срби. Ту су били највећи дворови и највеће богатство. Данас је Призрен много мањи

и простији; има стару српску тврђаву. У Призрену има српских основних школа и православна богословија, коју је основао српски родољуб Сима Игуманов. У Призрену живи митрополит православне цркве. Знатне су још вароши: *Пећ*, *Приштина*, *Скадар*, *Охрид*, *Прилеп*, *Велес* и др. У Старој Србији има још много мањих вароши и варошица. Кад се од вароши Велеса пође низ реку *Вардар*, улази се у један теснац, који се зове *Демир Капија*. Демир Капија је управо граница између јужне Старе Србије и Македоније.

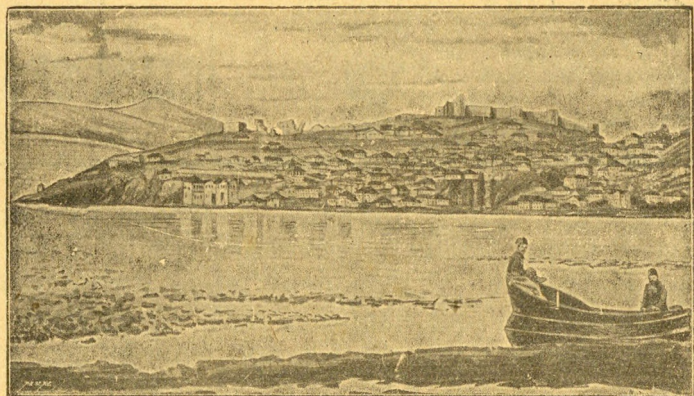
Управа и подела. Пре је Стара Србија била српска држава. Но 15. јуна 1389. године када је на Косову Пољу пропало српско царство, тада је и Стара Србија пала у руке Турцима који и данас

Велес

Прилеп

Охрид

тамо управљају. Сад се Стара Србија дели на вилајете и санџаке, којима управљају турске паше у име турског цара.

Маџедонија

(по земљишту је велика 20.000 □ км. Становника 2,000.000.)

Јужно од Старе Србије, налази се српска земља *Маџедонија*. У старо време Маџедонијом се звао само мали један део земље поред Белог Мора, почев од Свете Горе, па око Солуна до Олимпа и Србије (вароши), онако од прилике, као што се пружа Далмација поред Јадранског Мора. Доцније се почео назив Маџедонија ширити све више и више к северу, и обухватио крајеве у којима у огромној већини живе српска племена. Најтачније се сада обежава Маџедонија од Солуна до Демир Капије на Вардару.

Маџедонија се граничи са севера *Старом Србијом*; са истока *Тракијом* и *Источном Румелијом*; са југа *Белим Морем* и

Тесалијом и са запада *Старом Србијом* и *Албанским* (Скипетарским) крајевима.

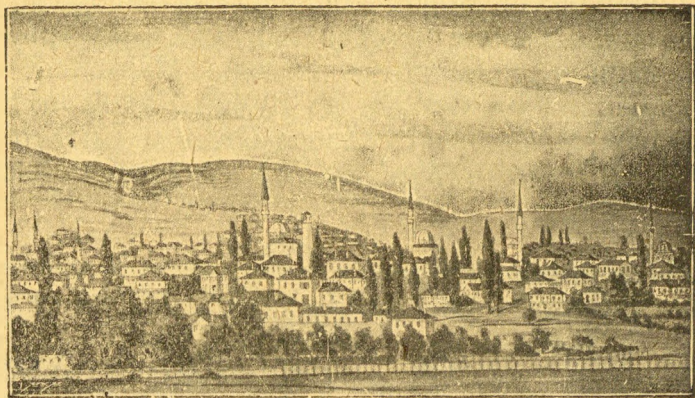
Планине, реке и равнице. Северни део Маџедоније је више брдовит а јужни раван. Главне су планине: *Ниџа*, *Беласица*, *Перин*, *Родоп* и др. Од река које теку кроз Маџедонију највеће су: *Вардар*, *Струма* и *Места*. Знатна су језера: *Тихинос*, *Бешик* и *Дорџан*. Маџедонију кваси и море које се зове *Бело* или *Јеџејско*. Ту су знатни заливи: *Солунски*, *Казандра* и *Светогорски*.

Знатна места. У Маџедонији су знатна места:

Солун, лежи на обали Белог Мора. Залив што ту чини море зове се *Солунски*. Ово је трговачка варош и ту живе највише

Јевреји. Око Солуна има око 72 села од којих су само 7 грчких а остала су сва српска. Још су знатне вароши у Македонији: *Битољ, Серез, Србија, Воден, Мелник, Струмица* и др.

На јужној страни Македоније има једно полуострво које се пружа у Бело Море, а зове се *Света Гора*. У Светој Гори има на хиљаду манастира, а међу њима и српски манастир *Хилендар*, задужбина *Стевана Немање*.

Б и т о љ

Управа и подела. Македонија је сем Солуна, некад била српска држава. Кап је на Марици (1371.) разбијена српска војска тада се Краљевић Марко обвезао да слуша турског цара. И сада тамо Турци владају и подељена је на санџаке: солунски, битољски и серески.

Босна и Херцеговина

(величина: 51.000 □ км., становника: 1,567.092)

Босна и Херцеговина лежи западно од Краљевине Србије. Са севера се граничи: *Хрватском, Славонијом и Сремом*; са истока: *Краљевином Србијом и Старом Србијом*; са југа: *Црном Гором и Далмацијом* и са запада: *Далмацијом и Хрватском*.

Планине, реке и равнице. Босна и Херцеговина су брдовите земље. Главне су планине: *Трескавица, Романија, Зец, Перин,*

Лелија, Лебршник, Влашић, Мајевица и др. Од река које теку поред Босне, највећа је Сава и Дрина. Највећа река која тече кроз Босну зове се Босна. Знатне су још реке: Врбас, Уна и Купа. Равница има поред већих и мањих река.

Знатна места. Главне су вароши у Босни: Сарајево, Травник, Маглај, Бања Лука и Јајце.

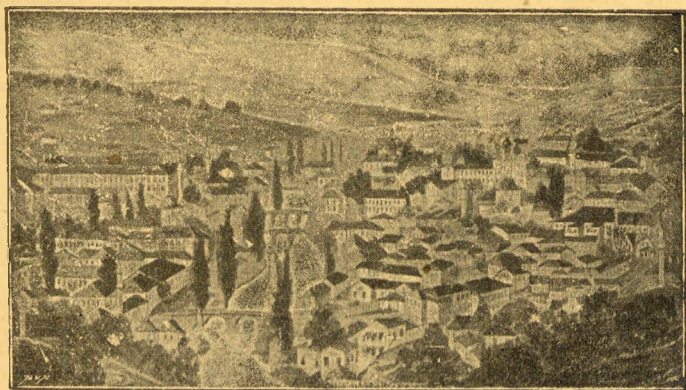
Највећа и најлепша варош у Босни је Сарајево, на реци Миљачки. У Сарајеву седи земаљска влада која управља Босном и Херцеговином. У Сарајеву је рођен Сима Милутиновић—Сарајлија, српски песник и историк.

У Херцеговини су главне вароши: Мостар и Требиње.

Управа. Босна је била саставни део српске државе. После жупана Бодина, Босна се одвојила од Србије и њени владоци

звали су се *банови*. За време цара Душана, Босна је била под Србијом. Кад је пропала српска држава, цар турски Мухамед II освоји целу Босну и босанског краља Стевана Томашевића ухвати и погуби.

Турци су владали овим земљама све до 1878. год. а те године обе ове земље дале су велике силе Аустро-Угарској да на неодре-

Сарајево

ђено време управља. Но 24. септембра 1908. год. Аустрија их је са свим присвојила. Обе су ове земље подељене на шест области. Босном и Херцеговином управља у име аустриског цара *земаљска влада* која је у Сарајеву.

Црна Гора

(величина: 4.000 □ км., становника 350.000)

Ова српска земља у старо време звала се *Зета*, а доцније се прозвала *Црна Гора*. Овом земљом управљали су у старо доба обично престолонаследници српских престола, који су се звали зетски жупани. После пропасти српске на Косову, Турци нису могли да освоје земљу с тога што је брдовита. Срби су из равница бегали у брда и скупљали се око цетињског владике. Од тада се Зета и прозвала *Црна Гора*. Црна Гора налази се између: *Херцеговине*, *Старе Србије*, *Јадранског Мора* и *Далмације*.

Највећа је планина *Куч* (Кучки и Васојевићи), *Дурмитор*, *Ловћен* и *Румија*. Од река највећа је *Морача*, која прима реку *Зету*. У Црној Гори извире река *Дрина* под именом *Пиве* и *Таре*. На југу Црне Горе је *Скадарско Језеро*. Половина овог језера припада Црној Гори а половина турској Царевини.

Знатна места. Главне су вароши у Црној Гори: *Цетиње*, *Подгорица*, *Никшић*, *Бар* и *Улцињ*. Цетиње је престоница и ту седи црногорски краљ Никола.

Црна Гора је краљевина и њом управља краљ Никола I са својим министрима. Срби који живе у тој земљи зову се Црногорци.

Црна Гора подељена је на пет округа: 1) Катунско речки, окружно место *Цетиње*; 2) Зетско брдски, окружно место *Подгорица*; 3) Никшићски, окружно место *Никшић*; 4) Морачко васојевићки, окружно место *Колашин*; и 5) Приморско црмнички, окружно место *Бар*.

Далмација

(величина 12.630 □ км., становника: 530.000).

Западно од Босне преко *Динарских планина*, налази се српска земља *Далмација*. Она се налази између: *Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Јадранског Мора*. Обала Далмације много је искривудана, па зато има доста залива и лука где пристају морске лађе. Далмацији припадају острва: *Врач, Хвар, Корчула* и др. Далмација је брдовита и кршевита земља. Највеће су

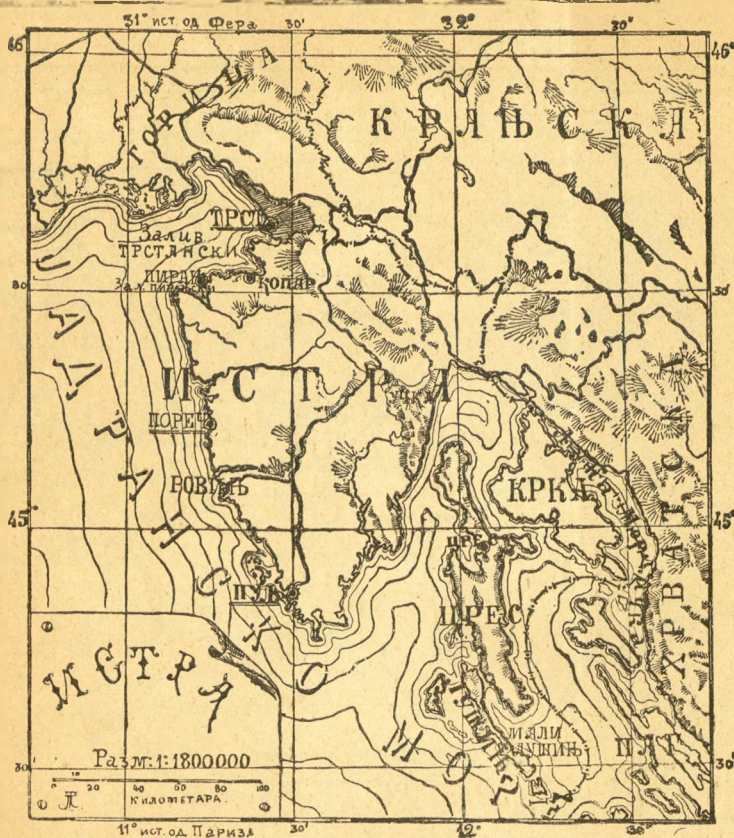
планине: *Динарске и Велебитске*. У Далмацији су главни градови: *Задар, Дубровник, Шибеник, Котор, Клис и Скрадин*. У овој земљи живе Срби који су двојаке вере: православне и католичке.

Ова српска земља некада је била под влашћу српских владалаца. Сад је Далмација краљевина и саставни део аустријске царевине; њом управља цар аустријски преко свога намесника који седи у Задру.

Истра

(величина: 4.950 □ км. становника 300.000)

Северозападно од Далмације, налази се полуострво *Истра*. Ово је најмања српска земља и опкољена је са три стране *Јадранским Морем*, а са севера је граничи земљама: *Горицом*, *Крањском* и *Хрватском*.

Ово је брдовита и каменита земља, кроз коју се пружају огранци *Динарских* планина. Становници овог полуострва већином су Срби, но осим Срба има и Словенаца, Немаца и Талијана. Највећа је варош на овом полуострву *Пуљ* где се граде највећи бродови и оклопнице морске.

Хрватска, Славонија и Срем

(величина 24.500 □ км. становника 2,200.000)

Хрватска, Славонија и Срем сада чине *Краљевину*. У Хрватској живе наша браћа *Хрвати*, а у Срему и Славонији *Срби*. Хрват-

ска, Славонија и Срем леже између: Далмације, Босне, Србије, Баниата, Бачке, Мађарске, Штајерске, Крањске и Јадранског Мора.

Планине, реке и равнице. Највеће су планине у Хрватској *Велебит* и *Капела*, а око Загреба *Загребачке* планине. У Славонији је планина *Крндија*, а у Срему *Фрушка Гора*. Од река које теку кроз краљевину знатне су: *Дунав*, *Сава*, *Драва* и *Купа*. Највише равница има поред река а нарочито поред Саве.

Знатна места. Главне су вароши у Хрватској: *Загреб*, *Горњи Карловци* и *Река*. У Славонији: *Осек* и *Брод*. У Броду се родио

песник Бранко Радичевић. А у Срему су главне вароши: *Земун* и *Карловци*.

Управа. Некад су Сремом и Славонијом владали српски краљеви. Краљевином Хрватском управља *Бан*, кога поставља цар аустриски. У Фрушкој Гори у Срему има српских манастира, а међу њима су најзнатнији: *Раваница*, *Крушедол*, *Гргетег* и *Хопово*. У Манастиру Раваници налази се тело цара *Лазара*, а у Крушедолу тело Краља Милана I.

Банат и Бачка

(ВЕЛИЧИНА: 37.000 □ КМ. СТАНОВНИКА 1,600.000)

Северно од Краљевине Србије и од Срема, налазе се две српске земље: *Банат* и *Бачка*. Обе су ове земље равне и у њима нема плавина. Поред Бачке и Баната протиче *Дунав*. Банат је од Бачке одвојен реком *Тисом*.

Главна места. Главне су вароши у Банату: *Темишвар*, *Вршац*, *Бела Црква*, *Велика Кикинда*, *Бечкерек* и *Панчево*. А у Бачкој су: *Нови Сад*, *Суботица* и *Сомбор*.

Управа. Банат и Бачка су српске земље јер у њима живе Срби, који су се ту доселили под патријархом Чарнојевићем. Сада ове земље потпадају под управом Мађарске. Из почетка су Срби управљали самостално и бирали су сами себи војводу. Али доцније Аустрија им одузме то право, и цар аустриски прогласи себе за војводу. То је било 1838. год Последњи војвода српски био је Стеван Шућлић.

Видинска и Средачка Област

(величина : 12.400 □ км., становника 450.000)

Источно од Краљевине Србије налази се један велики део српске земље, која је под Бугарском. Северни део око вароши *Видина* зове се *видинска област*, а око *Софије* *средачка област*. Обе се ове области од старина зову *Шоплуком*. Видинска и средачка област леже између : *Дунава*, *Искре*, *Старе Србије* и *Краљевине Србије*.

Видинска је област више равна, а средачка је брдовита. Највеће су планине у овим областима *Стара Планина Рило* и *Витош*. Од река највеће су пограничне : *Дунав*, *Тимок* и *Искра*.

У овим областима највеће су вароши : *Софија*, *Видин*, *Густендил*, *Трн*, *Брезник*, *Цариград*, и *пула*. Софија се презвала *Средац*. И данас у Софији лежи сахрањено тело српског краља Милутина.

управа. У овим областима живе чисти Срби, који говоре српски, имају исте обичаје и славе славу као и ми у Србији. Бугари не разуму Шопове у говору нити ови опет разуму Бугаре. Њих Бугари мрзе

што су Срби, што славе славу и певају уз гусле. Од 450.000 становника преко 400.000 су сви Срби који су вере источно православне. Пре су ове земље биле саставни део српске државе, но кад је пропало српско царство на Косову, онда су и ове области потпале под Турке. Кад су Срби и Руси 1878. год. ослободили Бугаре, тада су и ове земље ослобођене али велике силе не хтедоше их придружити Србији већ их дадоше Бугарима, који раде на томе да те Србе побугаре. Сад тим областима владају Бугари на штету српског народа и државе.

О глобу. Земља је округла као каква лопта. На земљи нашој има високих планина, равница и долина, мора, река и језера; има великих и малих вароши и разних места. Све то када се нацрта на каквој округлој лопти која је направљена од дебеле хартије зове се *глоб*. Глоб је дакле умањени слики наше земље. На глобу су нацртане све државе, па ту је нацртана и наша *Краљевина Србија*.

КАРТА
КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
Размера 1:1.200.000

Објашњење знакова:

○ ВАРОШ	Железница	Државна Грм.
○ Варошица	Главни пут	Окружна
○ село	Река	Планина

Окружна и српска места подбучена су.

17 Источне од Париза 18 19 20 43 44

19965196

A

I 35

195507044

COBISS o